

ชุดโครงการ
การพัฒนาระบบสวัสดิการ
สำหรับคนจนและคนกึ่งโอกาสในสังคมไทย

รายงานวิจัยกรณีศึกษา
กลุ่มผู้ประกอบอาชีพอิสระรายย่อย

“อนิสันที่มีชีวิต”

อาชีพเลี้ยงสุกรของคนในชุมชนบ่อนไก่-ท่าช้าง จังหวัดสงขลา

โสภณ จิระเกียรติกุล
เอนอร์ เจียรนาศ

หัวหน้าโครงการ

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

นักวิจัยหลัก

วิทยากร เขียวกุล

ภายใต้การสนับสนุนของ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

รายงานวิจัยย่อยฉบับสมบูรณ์

“ออมสินที่มีชีวิต”

อาชีพเลี้ยงสุกรของคนในชุมชนบ่อนไก่-ท่ายาง จังหวัดสงขลา

ผู้วิจัย

อาจารย์โสภณ จิระเกียรติกุล

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

อาจารย์เอมอร เจียรมาศ

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ชุดโครงการ การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย

ธันวาคม 2546

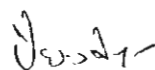

คำนำจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เห็นความสำคัญของปัญหาและแนวทางในการบรรเทาปัญหาของคนจนและคนด้อยโอกาสและการจัดสวัสดิการที่เหมาะสม จึงได้สนับสนุน “โครงการการพัฒนา ระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย” ประกอบด้วยการวิจัยสถานการณ์ของคนจนและคนด้อยโอกาส 5 กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแรงงาน กลุ่มอาชีพอิสระ กลุ่มคนนอกวัยทำงาน และกลุ่มผู้ด้อยโอกาส/กลุ่มเสี่ยงและผู้ประสบปัญหาทางสังคม ซึ่งได้วิเคราะห์และสังเคราะห์จากการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ 10,000 ราย และข้อมูลเชิงคุณภาพจากกรณีศึกษาจำนวน 110 กรณี และจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายในการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมกับแต่ละกลุ่มเป้าหมาย

ผลงานทั้งหมดที่ได้จากชุดโครงการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย ได้นำเสนอเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนจน ให้เห็นภาพที่เคลื่อนไหวของสภาพความเป็นอยู่ ความด้อยโอกาส ไร้ที่พึ่ง การเชื่อมโยงให้เห็นบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างคนจนคนด้อยโอกาสกับชุมชน (มิติสังคม) ระบบการทำมาหากิน (มิติเศรษฐกิจ) และมีการรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรอง (มิติการเมือง) การให้ภาพเชิงประวัติศาสตร์ ที่ย้อนให้เห็นว่าเดิมวิถีชีวิตของเขาเป็นอย่างไร และต่อมาเกิดอะไรขึ้นที่เป็นจุดหักเหที่ทำให้วิถีชีวิตของเขาตลอดจนบริบทของเขาเปลี่ยนแปลงไป การวิเคราะห์ว่าผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์นั้นๆ (เช่น การสร้างเขื่อน การตั้งเขตนิคมอุตสาหกรรม การตัดถนนเข้ามาในพื้นที่ ฯลฯ) เกิดผลอย่างไรต่อวิถีการทำมาหากิน ความสัมพันธ์เครือข่ายทางสังคม อำนาจต่อรอง คุณภาพชีวิตโดยรวม เพื่อชี้ให้เห็นการปรับตัวในมิติต่างๆ (เช่น การอพยพ การเปลี่ยนอาชีพ ฯลฯ) เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่เป็นจุดหักเหแล้ว ทำไมคนบางกลุ่มปรับตัวและหลุดพ้นจากภาวะยากจนด้อยโอกาสได้ แต่ทำไมคนบางกลุ่มก้าวไม่พ้น ปัญหาของคนจนคนด้อยโอกาสทั้ง 5 กลุ่มเป้าหมายเหล่านี้ จะมีแนวทางในการแก้ไขปัญหายังไง โครงการนี้ได้วิเคราะห์เกี่ยวกับระบบสวัสดิการที่เหมาะสม สวัสดิการที่คนจนต้องการ กลไกที่สามารถเข้าถึงปัญหาของกลุ่มคนเป้าหมายได้ ทั้งองค์กรชุมชน ครอบครัวยุทธศาสตร์ ฯลฯ ตลอดจนข้อเสนอเชิงนโยบายในการแก้ปัญหาความยากจนของสังคมไทย

สกว. หวังเป็นอย่างยิ่งว่าผลงานของชุดโครงการวิจัยนี้ จะทำให้แง่คิด มุมมองอีกด้านหนึ่งในการจัดสวัสดิการและแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจน ที่มองความเชื่อมโยงระหว่างมิติทางเศรษฐกิจกับมิติทางสังคม ซึ่งเป็นการเสริมเติมองค์ความรู้ในเรื่องความยากจนของประเทศไทย สกว. จึงหวังว่า ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหลายจะสามารถนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปพิจารณาใช้ประโยชน์ในการดำเนินการ เพื่อกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ และแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจนได้อย่างรอบคอบรอบด้านต่อไป

(ศาสตราจารย์ ดร. ปิยะวัติ บุญ-หลง)

ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

คำนำของหัวหน้าโครงการ

โครงการการพัฒนากระบวนวิธีจัดการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย ได้แบ่งรายงานออกเป็นสามระดับ ในระดับพื้นที่มีงานกรณีศึกษาต่างๆ 110 กรณี ในระดับภาพรวมของคนจนแต่ละกลุ่มมีรายงานหลัก 5 รายงาน และในระดับภาพรวมทั้งประเทศมีรายงานสรุปทสังเคราะห์อีก 1 ฉบับ

ถ้าเปรียบรายงานฉบับสรุปสังเคราะห์ภาพรวมเสมือนป่าใหญ่ รายงานหลัก 5 รายงานก็เปรียบเสมือนส่วนของป่าหรือเขตของป่า 5 เขต ส่วนรายงานกรณีศึกษาก็เปรียบเสมือนไม้แต่ละพันธุ์หรือแต่ละต้น

งานกรณีศึกษาจึงแสดงให้เห็นภาพชีวิตจริงของคนจนในแต่ละประเภท ที่สะท้อนออกมาผ่านสายตาผ่านการสังเกตการณ์ ผ่านการมีส่วนร่วม ของนักวิจัยกรณีศึกษา

งานกรณีศึกษาปรากฏให้เห็นสีสันและความเป็นจริงของรูปธรรมของชีวิตคนจนที่มีความหลากหลายและซับซ้อน แต่ละเรื่องแต่ละกรณีเปรียบประดุจแต่ละฉากแต่ละตอนของละครชีวิต ละครชีวิตที่เขียนบทด้วยกลไกและโครงสร้างทางสังคมทุนนิยม สร้างให้คนจนเล่นบทที่น่ารังเกียจของสังคมทุนนิยม

ปราชญ์ของทุนนิยมจึงมีคำกล่าวว่า “คนจนมักจะถูกเป็นเหยื่อของคนจนเสมอ” ใช่สิ! ถ้าคนจนจะมองหาเหยื่อ ก็มีแต่คนจนด้วยกันเท่านั้นที่จะเป็นเหยื่อได้ ส่วนคนรายนั้น ล้วนมีเงิน มีอำนาจ มีความสามารถ มีอาวุธและบริวาร ที่จะป้องกันตนเอง ยากที่จะตกเป็นเหยื่อของคนจน แต่ถ้าพิจารณาให้ไกลไปกว่าคำกล่าวนี้ อาตัม สมิธ นักปรัชญาเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมก็กล่าวว่า คนในสังคมทุนนิยมจะรวยจะจนก็ขึ้นอยู่กับปริมาณแรงงานที่เขาควบคุมได้หรือซื้อหามาได้ เพราะฉะนั้น คนจนผู้ขายแรงงานก็คือเหยื่อของระบบที่คนรายนำไปใช้สร้างความร่ำรวยให้ตนเอง ดังนั้น คนจนจึงตกเป็นเหยื่อของคนรวยมากกว่าตกเป็นเหยื่อของคนจนด้วยกัน

กรณีศึกษาต่างๆได้สะท้อนให้เห็นว่า คนจนกลุ่มใดที่ยากจน ด้วยสาเหตุของท่าทีต่อชีวิต สาเหตุจากการขาดปัจจัยการผลิต หรือสาเหตุจากความสัมพันธ์ที่เลื่อมล้ำ ภายใต้โครงสร้างของทุนนิยม

ในสังคมทุนนิยมที่คนชนชั้นบนกุมอำนาจรัฐอย่างเหนียวแน่น ยังไม่เคยเห็นกรณีประเทศใดที่สามารถลดความเหลื่อมล้ำได้อย่างมีนัยสำคัญ แต่ในประเทศทุนนิยมที่อำนาจรัฐถูกจัดสรรปันส่วนให้คนชั้นกลางและคนชั้นล่างมีส่วนในอำนาจรัฐ ประเทศนั้นก็จะสามารถลดความเหลื่อมล้ำลงได้อย่างมีนัยสำคัญ

ปัญหาความยากจนจึงไม่ได้จำกัดขอบเขตอยู่เพียงเรื่องรายได้ แต่มันมีปริมณฑลกว้างไกลไปถึง สิทธิและโอกาส อำนาจ และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ด้วย ประวัติศาสตร์สังคมจากทุกประเทศยืนยันในสังขรณ์ว่า คนจนไม่เคยลดความยากจนลงได้โดยปราศจากการต่อสู้ ไม่ว่าจะเป็นการต่อสู้กับตัวเองและต่อสู้กับกลุ่มคนและชนชั้นที่ได้เปรียบและเอารัดเอาเปรียบ

ตำนานการต่อสู้ดิ้นรนของคนจนไทยมีประวัติมายาวนาน หลายยุคหลายสมัย และเพื่ออนาคตที่ดีกว่า คนจนทั้งหลายมีแต่จะต้องต่อสู้ต่อไป เพื่อความเป็นไทและปากท้องของคนจนเอง

ในฐานะหัวหน้าโครงการ ผมขอขอบคุณนักวิจัยรุ่นใหม่ที่เป็นนักวิจัยกรณีศึกษาทุกท่าน ท่านทุกคนได้ปฏิบัติภารกิจเรื่องคนจนอย่างดียิ่ง ท่านคือผู้ถือโคมฉายที่ส่องให้เห็นคนจนในหีบในซอก ที่ก่อนหน้านี้ใครๆมักจะมองไม่เห็น ขอให้ทุกท่านจงเป็นมิตรที่ดีของคนจนและปรารถนาดีต่อคนจนตลอดไป

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ
หัวหน้าโครงการ

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาถึงสถานภาพชีวิตของกลุ่มคนจนในเขตเมือง สภาพปัญหาและสาเหตุของปัญหา ภาวะความทุกข์ยากในการดำรงชีวิตในชุมชนเมืองในมิติต่างๆ รวมทั้งแนวทางในการแก้ปัญหาเพื่อให้มีชีวิตที่ดีและมีคุณภาพ ใช้การศึกษาในเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งและครอบคลุม โดยใช้วิธีสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participation Observation) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เลือกกลุ่มอาชีพเลี้ยงสุกรในชุมชนบ่อนไก่-ท่ายาง อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เป็นบริบทในการศึกษา เนื่องจากเป็นชุมชนรอยต่อระหว่างเขตเทศบาลนครหาดใหญ่กับองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) คอหงส์ และเป็นบริเวณรองรับขยะของเมือง รวมทั้งเป็นชุมชนที่ปลอดปัญหายาเสพติด ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลใช้สหวิทยาการที่หลากหลาย เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ในมิติต่างๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนบ่อนไก่-ท่ายางเป็นชุมชนแออัดที่มีสภาพบ้านหนาแน่นปานกลาง ตั้งอยู่ในที่ดินของการรถไฟแห่งประเทศไทย ห่างจากเขตปกครองของเทศบาลนครหาดใหญ่เพียงทางรถไฟคัน ระยะ 20 เมตร มีจำนวนครัวเรือนจากการสำรวจในเดือนมีนาคม 2545 จำนวน 97 ครัวเรือน กำเนิดของชุมชนเกิดจากการรวมตัวของคนหลายกลุ่ม ประกอบด้วย คนไทยดั้งเดิมจากคาบสมุทรมลายู คนไทยเชื้อสายจีนจากอำเภอเบตง จังหวัดยะลา และกรรมกรจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่อพยพมาอาศัยอยู่ด้วยเหตุผลทางการเมือง การขยายโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการพัฒนาของเมือง เหตุผลทางเศรษฐกิจและครอบครัว กลุ่มคนที่อยู่ในชุมชนมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว ส่วนความสัมพันธ์ทางสังคม พบว่า กลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนมีฐานะทางเศรษฐกิจดีที่สุดในเชิงเปรียบเทียบมีปฏิสัมพันธ์ (Social Interaction) กับคนในชุมชนน้อยกว่ากลุ่มคนไทย กลุ่มอาชีพของคนในชุมชนแบ่งเป็น อาชีพรับจ้างทั่วไป ค้าขาย และเลี้ยงสุกร โดยการประกอบอาชีพของคนในชุมชนส่วนใหญ่ ในแต่ละครัวเรือนจะมีการประกอบอาชีพมากกว่าหนึ่งอาชีพ

กลุ่มอาชีพเลี้ยงสุกร เป็นกลุ่มย่อยที่อยู่ในชุมชน (ครัวเรือนที่เลี้ยงสุกรมีประมาณ 1 ใน 4 ของครัวเรือนทั้งหมดในชุมชน) แต่เป็นกลุ่มหลักที่ทำให้ภาพรวมของชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่ไม่ถูกสุขลักษณะ และถือเป็นปัญหาใหญ่ของชุมชน นอกจากนี้ การอพยพเข้ามาของกลุ่มนี้ก็ถูกกำหนดอาณาเขตไว้อย่างชัดเจนให้ต้องอยู่ชายขอบเมืองเท่านั้น ด้วยเหตุผลว่าเป็นงานที่สกปรกและน่ารังเกียจ ทั้งกลิ่นและความเปรอะเปื้อนของเศษอาหาร ส่วนการดำรงอยู่ของอาชีพตั้งอยู่บนเงื่อนไขของความเป็นเมืองธุรกิจและเมืองท่องเที่ยวของอำเภอหาดใหญ่ ซึ่งดูเหมือนว่าเมืองได้หลอเลี้ยยคนกลุ่มนี้ทางด้านวัตถุดิบ ส่วนคนกลุ่มนี้ก็ทำหน้าที่เป็นแหล่งผลิตอาหารเลี้ยงประชากรเมือง

อนึ่ง ลักษณะของงานอาชีพนี้ต้องใช้ แรงงานอย่างเข้มข้น (Labor Intensive) นับแต่กระบวนการเก็บและเตรียมอาหาร จนถึงการเลี้ยงสุกร ทำให้ไม่มีเวลาที่จะเข้าถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งในด้านการพักผ่อนหย่อนใจและการดูแลสุขภาพอนามัยที่เหมาะสม อีกทั้งการก้าวพ้นจากอาชีพก็เป็นไปได้ยาก เนื่องจากเป็นกลุ่มอาชีพที่มีทักษะต่ำ (Unskilled Labor)

จากการศึกษาพบว่า คนจนเมืองกลุ่มนี้มีภาวะความทุกข์หรือความยากไร้จากการเป็นคนขายของอยู่ในประเด็นใหญ่ๆ คือ (1) ไร้สิทธิในเรื่องที่อยู่อาศัย (2) ไร้สิทธิในการเข้าถึงการใช้สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่ไม่เท่าเทียมกับกลุ่มอื่นในสังคม เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา ถนน (3) ไร้สิทธิในเรื่องการศึกษาของบุตร (4) ความยากไร้ในทรัพย์สินเงินทอง (5) ปัญหามลพิษ ทั้งในด้านอากาศ ชยะ น้ำ และเสียง (6) ปัญหาในการประกอบอาชีพ เช่น ราคารับซื้อสุกรต่ำกว่าสุกรที่เลี้ยงในฟาร์มใหญ่ เพราะความแตกต่างของการเลี้ยงและการให้อาหารทำให้สีสันของเนื้อสุกรที่เลี้ยงในฟาร์มเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคมากกว่าสุกรที่เลี้ยงโดยเศษอาหาร และ (7) การถูกละเลยจากหน่วยงานของรัฐ เช่น อบต. สาธารณสุข ปศุสัตว์ ฯลฯ เนื่องจากการเป็นชุมชนขายของทำให้ไม่มีหน่วยงานเข้ามารับผิดชอบอย่างชัดเจน อีกทั้งเป็นชุมชนที่ไม่มีสิทธิในที่อยู่อาศัยอย่างถูกต้องตามกฎหมาย และการไม่มีทะเบียนบ้านถาวรยิ่งทำให้ชุมชนไม่ได้รับการเหลียวแล เพราะไม่มีผลประโยชน์ในการเป็นฐานเสียงใดๆ ให้กับกลุ่มการเมือง

อย่างไรก็ดี ด้านสว่างของคนในกลุ่มอาชีพนี้และคนในชุมชนคือ มีทุนทางสังคมที่แข็งแกร่ง แม้ว่าจะขาดสิทธิและเงิน แต่ไม่ขาดพลังในการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการเรียกร้องสิทธิเช่าที่ดินในที่อยู่อาศัย การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ การร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชน การจัดเวรยามเพื่อดูแลสวัสดิภาพของคนในชุมชน และการปลดปล่อยปัญหาเสพติด ซึ่งพลังของชุมชนล้วนมีส่วนทำให้กิจกรรมกลุ่มมีพลังขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่องและทำให้ชุมชนมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

สารบัญ

คำนำสกว.

คำนำหัวหน้าโครงการ

บทคัดย่อ

สารบัญ

หน้า

บทที่ 1 บทนำ

1.1	ปรากฏการณ์ที่นำไปสู่ประเด็นการศึกษา	1
1.2	วัตถุประสงค์ในการศึกษา	2
1.3	ขอบเขตในการศึกษา	2
1.4	วิธีการศึกษา	2
1.5	ประโยชน์ที่ได้รับจากกรณีศึกษา	2

บทที่ 2 การก่อร่างสร้างชุมชน

2.1	ลักษณะทางกายภาพ	4
2.2	ประชากร	5
2.3	อาชีพและรายได้	5
2.4	บริการขั้นพื้นฐาน	5
2.5	ความสัมพันธ์กับทางสังคม	6
2.6	ปัจจัยทุนที่ชุมชนมีอยู่	6
2.7	พลังของกลุ่มออมทรัพย์	7

บทที่ 3 แนวคิดที่ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและผลการศึกษา

3.1	ผู้เลี้ยงสุกร : คนจนเมือง	10
3.2	ความเป็นชายขอบของผู้เลี้ยงสุกร	12
3.3	คนเลี้ยงสุกรกับการทำให้เมืองน่าอยู่	13
3.4	ชีวิตของผู้เลี้ยงสุกร	13
3.5	ทางเดินและทางรอดในการประกอบอาชีพ	14
3.6	การดำรงอยู่	15
3.7	ก้าวย่ำอยู่กับที่	16
3.8	ปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Interaction) ในบริบทเชิงอาชีพ	16
3.9	อัตลักษณ์ของผู้เลี้ยงสุกร	17

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
3.10 กระจกสะท้อน (Looking-Glass Self)	18
3.11 วิฤติน้ำท่วมและผลกระทบต่อผู้เลี้ยงสุกร	19
3.12 ความทุกข์ยากของคนในชุมชน	20
แผนภาพสรุปความทุกข์ยากของชุมชน	22
บทที่ 4 สรุปและข้อเสนอแนะ	
4.1 ข้อเสนอแนะ	24
4.2 งานศึกษาในขั้นต่อไป	25
4.3 ข้อจำกัดในการศึกษา	25
4.4 หน้าที่แอบแฝง (Latent Function) ในงานศึกษา	26
4.5 บทส่งท้าย	26
บรรณานุกรม	28

บทที่ 1

บทนำ

"คนจนคือใคร ?" จะเป็นเรื่องที่อภิปรายได้ไม่รู้จบสิ้น จากคำกล่าวบางคำของไทยที่สะท้อนความเป็นคนจน เช่น "หาเช้ากินค่ำ" "อดมื้อกินมื้อ" "ตาขาวสารกรอกหม้อ" ฯลฯ คงจะพอบอกได้ว่าคนจนมีมาช้านานแล้วในสังคมไทย สภาพความเป็นคนจนถูกนิยามให้เป็นคนแปลกหน้า เป็นส่วนเกินที่สังคมพยายามขีดเส้นแบ่งพื้นที่ และกีดกันออกไป ยิ่งในภาวะปัจจุบันระบบทุนนิยมเสรีทำให้สังคมโลกประสบปัญหาที่รุมล้อมรอบด้านไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม หรือครอบครัว ก่อให้แต่ละสังคมเกิดความสับสนวุ่นวายในการดำเนินชีวิตและเกิดปัญหาที่แทรกซ้อนต่าง ๆ ขึ้นมามากมาย อาทิ ปัญหาเชิงโครงสร้างในรูปแบบการพัฒนาแบบรวมศูนย์ทำให้เกิดการกระจุกตัวทางเศรษฐกิจตามเมืองใหญ่ ๆ มีการขยายโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการพัฒนาของเมือง ผู้คนที่เคยอยู่ในวิถีดั้งเดิมในภาคเกษตรก็ถูกระบบคุกคามทำให้ต้องอพยพถิ่นฐานเข้าสู่เมือง เพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของตนเอง ในขณะที่สภาพความเป็นอยู่ในเมืองสิ้นไร้ซึ่งความพร้อมทั้งปัจจัยการผลิตและปัจจัยทุน เกิดความเสียเปรียบทางสังคมและช่องว่างของการกระจายรายได้ และกลายเป็นกลุ่มที่มีรายได้ต่ำในสังคมเมือง ปัญหา "คนจนเมือง" จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจศึกษาเนื่องจากมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางสังคมในมิติต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านการประกอบอาชีพ เพราะเป็นเหมือนสายเลื้อยหล่อเลี้ยงชีวิตและครอบครัวของคนจนเมือง

สภาพของความจนจึงเป็นเสมือนเหรียญด้านตรงข้ามกับความมั่งมี จะต่างกันก็ตรงทุกข์ของคนจนมีมากกว่า การแก้ไขปัญหาความยากจนจึงจำเป็นต้องมีการศึกษาถึงสภาพการณ์ทำให้เกิดความจน หามรรควิธีในการแก้ไขปัญหาความจนให้ถูกจุด และทำให้สังคมลดปัญหาความจนลงได้ในที่สุด

1.1 ปรัชญาการณีนำไปสู่ประเด็นการศึกษา

ความเป็นเมืองและการหลั่งไหลของคนชนบทเข้ามาอยู่ในเมือง เป็นสาเหตุที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำต่ำสูงในสังคม และยังผลให้เกิดคนจนในเมือง ดังนั้นผลกระทบอย่างหนึ่งที่เห็นเด่นชัดคือ ความด้อยโอกาสทำให้กลุ่มคนจนไม่ได้มีช่องทางที่จะเข้าไปได้รับ ผลประโยชน์จากทรัพยากรของเมือง เช่น การมีงานทำที่รายได้ดี การมีการศึกษาที่ดี มีบ้านอยู่อาศัยที่มั่นคง เป็นต้น อาชีพของคนจนที่เกิดขึ้นจึงมีความเชื่อมโยงกับการพัฒนาเมืองที่หลากหลาย ทั้งเป็นผู้ผลิตและผู้ให้บริการ หนึ่งในอาชีพนั้นคือ กลุ่มอาชีพเลี้ยงสุกรในชุมชนชายขอบของเขตเมือง ซึ่งจากการศึกษาพบว่า "สุกร" ของคนในชุมชนเปรียบเสมือน "ออมสินที่มีชีวิต" นอกจากนี้กลุ่มอาชีพนี้ยังเป็นแหล่งรองรับขยะแหล่งใหญ่ของชุมชนเมือง อีกทั้งการตั้งถิ่นฐานของคนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่อยู่ชุมชนชายขอบ ที่มีประเด็นการกำเนิดของกลุ่มที่น่าสนใจ ในประเด็นของการมี

อาณาเขตติดกับเขตเทศบาล แต่ขาดการเหลียวแลโดยสิ้นเชิงในเรื่องบริการ พื้นฐานจากภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็น ถนนหนทาง ไฟฟ้า น้ำประปา หรือโทรศัพท์ เป็นต้น

1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา

เพื่อศึกษาถึงสถานภาพชีวิตของกลุ่มคนจนในเขตเมือง ปัญหาและสาเหตุของปัญหา ภาวะความทุกข์ยากในการดำรงชีวิตในชุมชนเมืองในมิติต่าง ๆ รวมทั้งแนวทางในการแก้ปัญหาเพื่อให้มีชีวิตที่ดี และมีคุณภาพ

1.3 ขอบเขตในการศึกษา

เนื่องจากในการศึกษาค้างนี้เป็นการศึกษาถึงสถานภาพชีวิต และวิเคราะห์ถึงภาวะความทุกข์ยากของคนจนเมือง จึงใช้การศึกษาในเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้ง และครอบคลุม โดยใช้วิธีสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participation Observation) ประกอบการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ในการศึกษาค้างนี้เลือกกลุ่มอาชีพเลี้ยงสุกรในชุมชนบ่อนไก่-ท่าช้าง อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เป็นบริบทในการศึกษา

1.4 วิธีการศึกษา

การเลือกกลุ่มตัวอย่างในค้างนี้ เป็นชุมชนรอยต่อระหว่างเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ กับองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) คอหงส์ และกลุ่มตัวอย่างนี้มีประเด็นที่น่าสนใจในเรื่องการรองรับขยะของเมืองรวมทั้งเป็นชุมชนที่มีความปลอดภัยหายสาบสูญ และผู้ศึกษาเชื่อมั่นว่าสามารถเข้าถึงข้อมูลในระดับลึกได้ ดังนั้น การศึกษาค้างนี้เป็นเพียง “กรณีตัวอย่าง” ซึ่งอาจมีลักษณะบางประการที่แตกต่างไปจากที่อื่นได้บ้าง ในส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลใช้สหวิทยาการที่หลากหลาย เพื่ออธิบายปรากฏการณ์จากการศึกษาในมิติต่าง ๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง

1.5 ประโยชน์ที่ได้รับจากกรณีศึกษา

1. เป็นการเปิดพื้นที่เพื่อให้สังคมภายนอกรับรู้ถึงความมีอยู่ของคนกลุ่มนี้
2. ผลการศึกษาทำให้ทราบถึงสภาพปัญหา และภาวะความทุกข์ยากที่แท้จริงของคนจนเมือง

3. เกิดเครือข่ายความสัมพันธ์อันดีระหว่างชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการ
4. เป็นข้อมูลในเชิงนโยบายให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดรูปแบบสวัสดิการที่เหมาะสม

บทที่ 2

การก่อร่างสร้างชุมชน

ชุมชนบ่อนไก่-ท่าयाง เป็นชุมชนแออัดในเมืองที่เข้ามาตั้งอยู่ในที่ดินของการรถไฟอย่างไม่ได้รับการยอมรับ อยู่ในเขตพื้นที่หมู่ 5 ตำบลคองหงส์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และอยู่ในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลคองหงส์ ชุมชนตั้งอยู่ทางทิศใต้ของชุมทางหาดใหญ่ ห่างจากสถานีรถไฟหาดใหญ่ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของเมืองเพียงประมาณหนึ่งกิโลเมตร และเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บนพื้นที่รอยต่อกับเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ห่างเพียงทางรถไฟคัน ในระยะ 20 เมตร

การก่อร่างสร้างชุมชนของชาวบ้านที่บุกเบิกที่ดินของการรถไฟเกิดขึ้นในช่วงปี 2522-2524 ครอบครัวยุคแรกอพยพมาจากคาบสมุทรมลายู และประกอบอาชีพเลี้ยงสุกร ต่อมาเริ่มมีกรรมกรชาวอีสานที่เข้ามาทำงานก่อสร้างในเมืองหาดใหญ่ได้อพยพเข้ามาเพิ่มเติม และจากการที่รถไฟเพิกเฉยต่อการที่ชาวบ้านอยู่อาศัยบนที่ดินของการรถไฟ ทำให้กลุ่มคนที่อยู่อาศัยเป็นกลุ่มแรกได้ชักชวนญาติพี่น้องและเพื่อนเข้ามาอยู่ในชุมชน เพราะเห็นว่าอยู่ใกล้เมือง และใกล้ที่ทำมาหากิน ในช่วง 2525-2529 กลุ่มผู้อพยพรุ่นใหม่มาจากหลายพื้นที่เช่น จังหวัดพัทลุง นครศรีธรรมราช อำเภอเบตง จังหวัดยะลา และอำเภอเทพา จังหวัดสงขลา โดยเข้ามาประกอบอาชีพเป็นลูกจ้างในโรงงานชั่วคราวรับจ้างในเมือง เป็นกรรมกร เลี้ยงสุกร ที่ดินว่างก็จะปลูกกล้วย และดอกมะลิ

การสำรวจชุมชนเกิดขึ้นครั้งแรกในปี 2542 จากการผลักดันของเครือข่ายสลัม 4 ภาค ร่วมกับเจ้าหน้าที่รถไฟ ชาวชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบล มีการสำรวจจำนวนผู้อาศัยและอาชีพในชุมชน และรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นเมื่อวันที่ 6 ธันวาคม 2542

2.1 ลักษณะทางกายภาพ

สภาพการตั้งบ้านเรือนของชุมชน เป็นเส้นขนานตามแนวรางรถไฟระยะ 1 กิโลเมตร สภาพถนนเป็นดินลูกรัง เนื่องจากในอดีตรถบรรทุกดินใช้เป็นเส้นทางขนดินไปถมที่อื่น ทำให้ต้องสร้างถนนเป็นทาง และได้กลายเป็นถนนที่ชาวชุมชนใช้สัญจรในปัจจุบันด้วย สภาพถนนเป็นที่ลุ่มมีน้ำท่วมขังในฤดูฝน และเป็นฝุ่นในฤดูแล้ง การปลูกสร้างบ้านเรือนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นบ้านชั้นเดียวที่สร้างจากวัสดุไม้อัดและสังกะสี หรือเป็นบ้านแบบครึ่งปูนครึ่งไม้ เนื้อที่รวมของชุมชนทั้งหมดประมาณ 33.45 ไร่

2.2 ประชากร

จากการสำรวจเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2544 พบว่า ประชากรที่เข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนมีจำนวนทั้งสิ้น 429 คน อพยพมาจาก 18 จังหวัดในทุกภูมิภาคของประเทศไทย ในจำนวนนี้ร้อยละ 86.94 เป็นประชากรที่มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคใต้ (ประชากรที่มีภูมิลำเนาเดิมเป็นคนจังหวัดสงขลามีจำนวนมากที่สุด) อีกร้อยละ 13.06 เป็นประชากรจากจังหวัดในภูมิภาคอื่น ประชากรร้อยละ 48.71 (209 คน) เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ หรือหากคิดเป็นรายครัวเรือนสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์มีจำนวนทั้งสิ้น 90 ครัวเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 80.3 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมดในชุมชน ประชากรร้อยละ 99.53 นับถือศาสนาพุทธ มีประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามและคริสต์เพียงศาสนาละ 1 คน

2.3 อาชีพและรายได้

อาชีพของคนในชุมชนมีความสัมพันธ์กับเมืองโดยมีอาชีพต่าง ๆ ดังนี้ รับจ้างทั่วไป แม่บ้าน ลูกจ้างประจำ ค้าขาย เลี้ยงสุกร (อาชีพเลี้ยงสุกรมีทั้งสิ้นจำนวน 16 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 6.40 ของประชากรทั้งหมด) อาชีพอื่นคือรับราชการ และอาชีพบริการ เช่น ซ่อมมอเตอร์ไซด์รับจ้าง ขับรถสองแถว ขับรถตุ๊ก ขับรถสิบล้อ ถีบสามล้อ และเสริมสวย และพบว่าโดยส่วนใหญ่ในแต่ละครัวเรือน จะมีการประกอบอาชีพมากกว่าหนึ่งอาชีพ เช่น เลี้ยงสุกรเป็นอาชีพหลัก รับจ้างก่อสร้างทั่วไปเป็นอาชีพเสริม หรือเลี้ยงสุกรเป็นอาชีพหลัก ขับรถรับจ้างเป็นอาชีพเสริม เป็นต้น โดยประชากรที่เป็นแรงงานส่วนใหญ่มีรายได้โดยเฉลี่ยอยู่ในช่วง 3,000-5,000 บาทต่อเดือนต่อคน

2.4 บริการขั้นพื้นฐาน

ด้านสาธารณูปโภคในเรื่องน้ำ ทุกครัวเรือนใช้น้ำบ่อและน้ำบาดาลเพื่อการอุปโภค และซื้อน้ำเพื่อการบริโภค มีเพียงร้อยละ 5.22 ที่บริโภคน้ำบ่อและน้ำบาดาล ส่วนการใช้แสงสว่างมีการต่อมิเตอร์ไฟจากเพื่อนบ้านคิดเป็นร้อยละ 99.13 ของครัวเรือนทั้งหมด และยังมีบางครัวเรือนที่ยังใช้เทียนและตะเกียง ส่วนการติดต่อสื่อสารในชุมชนนี้ไม่มีโทรศัพท์สาธารณะในบริเวณใกล้เคียงชุมชนเลย สำหรับการติดต่อสื่อสารทางไปรษณีย์ เนื่องจากทะเบียนบ้านต้องพ่วงกับบ้านอื่นในเมืองทำให้ข่าวสารที่ได้รับไม่ทันกับสถานการณ์

2.5 ความสัมพันธ์ทางสังคม

กลุ่มคนที่อยู่ในชุมชนมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว ความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นแบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนด้วยกันเอง และความสัมพันธ์ระหว่างคนในกับคนนอกชุมชน ในส่วนความสัมพันธ์ภายในชุมชนพบว่ากลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีที่สุด แต่ในเชิงเปรียบเทียบมีปฏิสัมพันธ์ (Social Interaction) กับคนในชุมชนน้อยกว่ากลุ่มคนไทย สำหรับรูปแบบความสัมพันธ์กับคนนอก พบว่าคนนอกชุมชนทั้งภาครัฐ และคนอื่น ๆ ในสังคมเมืองไม่รู้จักถึงความมีอยู่ของชุมชน เช่น กรณีน้ำท่วมใหญ่ของเมืองหาดใหญ่ เมื่อปี 2543 และตัวแทนชุมชนได้ไปขอความช่วยเหลือจากภาครัฐ ทำให้ภาครัฐเพ่งทราบว่ามีชุมชนนี้อยู่ในเมืองหาดใหญ่ด้วย ส่วนกรณีคนอื่น ๆ ในสังคมเมือง เมื่อกล่าวถึงชื่อของชุมชนนี้ปรากฏว่าไม่เป็นที่รู้จักของพวกเขาเหล่านั้นเลย

2.6 ปัจจัยทุนที่ชุมชนมีอยู่

แม้ว่าชุมชนบ่อนไก่-ท่าช้างจะเป็นชุมชนที่โดดเด่นในสายตาของภาครัฐ แต่ท่ามกลางความขาดแคลนนั้น ชุมชนก็ได้สร้างจุดแข็งที่เป็นพื้นฐานในการรวมตัวของคนในชุมชนโดยร้อยรัดด้วยเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1. การพึ่งพาสะสมเงินทุนของคนในชุมชน โดยการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้น เมื่อกลางปี 2542 โดยมีองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาให้แนวคิดและให้ความช่วยเหลือในช่วงแรก การรวมกลุ่มที่เกิดขึ้น นอกจากมีวัตถุประสงค์ในด้านการช่วยเหลือทางการเงินแก่สมาชิกในชุมชนให้มีภาระดอกเบี้ยที่ถูกกว่าอัตราดอกเบี้ยเงินกู้นอกระบบแล้ว ยังมีจุดมุ่งหมายหลักในการใช้กระบวนการกลุ่ม เพื่อเป็นพลังเรียกร้องสิทธิในที่อยู่อาศัยอีกด้วย การใช้กลุ่มออมทรัพย์เป็นตัวขับเคลื่อนให้สมาชิกในชุมชนรวมตัวกันและให้ความร่วมมือในกิจกรรมที่เป็นเชิงรุกของชุมชน นับเป็นความชาญฉลาดของคนในชุมชนในการหารูปแบบที่จะมีพลังและอำนาจต่อรองกับภาครัฐ

- 2.ภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การที่ชุมชนมีผู้นำตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นและมีความคิดริเริ่ม อุทิศตนและมีความเสียสละให้กับชุมชน ทำให้ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนเป็นอย่างดี และก่อให้เกิดความร่วมมือในการทำกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมในเชิงรุก เช่น การจัดตั้งกรรมการชุมชนเพื่อจัดทำผังที่อยู่อาศัย ยื่นข้อเสนอเรียกร้องสิทธิการเช่าจากการรถไฟ หรือเป็นกิจกรรมในเชิงรับ เช่น การจัดกิจกรรมในวันสำคัญ ซึ่งพลังของชุมชนในด้านนี้นับเป็นทุนทางสังคมที่ชุมชนมีอยู่และเป็นฐานในการที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

3. การมีปฏิสัมพันธ์กับองค์กรภายนอก เช่น การประสานความร่วมมือกับองค์กรพัฒนาเอกชน การเป็นสมาชิกเครือข่ายสลัม 4 ภาค เป็นต้น การประสานความสัมพันธ์ในลักษณะนี้เป็นการที่ชุมชนได้เปิดพื้นที่ให้สังคมได้รับรู้ถึงความมีอยู่ของชุมชน ในขณะเดียวกันกระบวนการเรียนรู้จากการมีกลุ่ม เป็นสิ่งที่ชุมชนเชื่อ

มันจะเป็นกลไกในการขับเคลื่อน และผลักดันให้เป้าหมายการเรียกร้องสิทธิให้ชุมชนในด้านต่าง ๆ บรรลุผลสำเร็จ

อาจกล่าวได้ว่าพลังของชุมชนที่เกิดขึ้น เป็นการค้นพบเคล็ดลับของตัวเองว่า ในท่ามกลางความขาดแคลน ยังมีสิ่งที่มีคนในชุมชนมีอย่างล้นเหลือถึงขั้นมั่งคั่งคือ พลังการรวมกลุ่มที่เป็นจุดแข็งและเป็นอำนาจต่อรองกับระบบของสังคม เพื่อเรียกร้องให้ได้มาซึ่งสิทธิขั้นพื้นฐานที่พึงมีของกลุ่ม และในท่ามกลางกระบวนการต่อสู้ของชาวบ้านในสังคมเมือง ยังพบมิติของวัฒนธรรมของชาวบ้านว่ามีกฎกติการายาท 2 ชุดในการดำเนินชีวิต คือ หากเป็นคนในชุมชนเดียวกัน ก็อาจใช้วัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง เช่น การทำสัญญาปากเปล่าในการถ่ายโอนสิทธิในที่อยู่อาศัยโดยไว้เนื้อเชื่อใจกัน แต่หากจะร่วมอยู่กับรัฐและคนภายนอกแล้ว ก็ต้องใช้กฎกติกาภายนอกของวัฒนธรรมหลัก (Dominant Culture) เช่น การต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิของชุมชนอย่างแน่นนอนในทางนิติบัญญัติ (กาญจนา แก้วเทพ , 2542 : 233)

4. ทูทางสังคมของชุมชน จากงานศึกษาพบว่า ด้านสว่างของคนในกลุ่มอาชีพนี้และคนในชุมชนมีทูทางสังคมที่แข็งแกร่งแม้ว่าจะขาดสิทธิและเงิน แต่ไม่ขาดพลังในการมีประสบการณ์ในการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการเรียกร้องสิทธิเช่าที่ดินในที่อยู่อาศัย การจัดตั้งกลุ่ม ออมทรัพย์ การรวมกิจกรรมพัฒนาชุมชน การให้ความช่วยเหลือของกลุ่มเครือข่ายชุมชนแออัดในพื้นที่จังหวัดสงขลาต่อชุมชนนี้ เมื่อครั้งเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ของเมืองหาดใหญ่ในปลายปี 2543 การจัดเวรยามเพื่อดูแลสวัสดิภาพของคนในชุมชน และการปลดปล่อยปัญหาทางด้านยาเสพติด ซึ่งพลังของชุมชนล้วนมีส่วนทำให้กิจกรรมกลุ่มมีพลังขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง และทำให้ชุมชนมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

2.7 พลังของกลุ่มออมทรัพย์

ในปี 2542 ชุมชนได้จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้น โดยเกิดจากการรวมตัวกันของชาวบ้านในชุมชนที่ได้แนวคิดจากตัวแทนขององค์กรพัฒนาเอกชน แรกเริ่มเดิมทีมีเพียงกิจกรรมออมทรัพย์จากเงินฝากหรือเงินสะสมสะสมของสมาชิก ต่อมาในปี 2543 กลุ่มออมทรัพย์เริ่มให้สมาชิกกู้แบบสามัญได้ ปัจจุบัน (ปี 2545) ได้มีพัฒนาการโดยสามารถให้บริการแก่สมาชิกเพิ่มขึ้น โดยมีสวัสดิการกู้เพื่อที่อยู่อาศัย กู้เพื่อประกอบอาชีพ และกู้เพื่อการศึกษา และมีโครงการที่จะให้สวัสดิการเพื่อการรักษาพยาบาลในอนาคต การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์นอกจากจะฝึกให้ทุกคนมีสัจจะและมีเงินออมแล้วยังทำให้คนในชุมชนรู้จักกันมากขึ้น เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการทำงานเป็นกลุ่ม รู้สภาพปัญหาของตนเอง และหาทางแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง โดยกลุ่มออมทรัพย์เป็นแกนกลางในการประสานประโยชน์ต่าง ๆ ให้แก่สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ เช่น การขอทะเบียนบ้านให้กับผู้ที่ไม่มีทะเบียนบ้าน และจากการที่ตัวแทนกลุ่มออมทรัพย์ได้ดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่สมาชิกทำให้คนในชุมชนทั้งที่เป็นสมาชิกและไม่ใช่มชิกของกลุ่มเริ่มให้การยอมรับ และเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพิ่มขึ้น เป็นผลให้การทำงานของชุมชนไม่ว่าจะเป็นแนวรุกหรือแนวรับ ได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนเพิ่มขึ้น จนผู้นำชุมชนเองมองว่าชุมชนบ่อนไก่-ท่ายานี้มีความพร้อมที่สุดในเรื่องการรวมกลุ่ม ซึ่งจะเห็นได้จากการจัดทำ

ผู้ที่อยู่อาศัยของชุมชนได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี ทั้งจากสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์และชาวบ้าน ในการกำหนดพื้นที่ใช้สอยของชุมชนเพื่อเป็นข้อเสนอให้การรถไฟฟ้า ในการขอสิทธิการเช่า

พลังของชุมชนดังกล่าวเป็นกลไกที่สร้างขึ้นมาเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันให้กับชุมชน โดยไม่รอความช่วยเหลือจากภาครัฐที่ไม่เคยเหลียวแล ดังนั้นการมีกลุ่มออมทรัพย์จึงถือเป็นความภาคภูมิใจของชุมชนและสร้างความเชื่อมั่นว่าความเข้มแข็งของกลุ่มจะเป็นพลังที่มีอำนาจต่อรอง เพื่อให้ได้สิทธิประโยชน์ตามเป้าหมายที่กลุ่มต้องการ

บทที่ 3

แนวคิดที่ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและผลการศึกษา

ในการศึกษาค้นคว้าข้อเท็จจริงต่าง ๆ เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมย่อมประกอบด้วยปัจจัยเงื่อนไขต่าง ๆ มากมาย ซึ่งการที่จะเข้าใจปัจจัยดังกล่าวให้ถ่องแท้ขึ้น จะต้องเชื่อมโยงพฤติกรรมเข้ากับบริบททางสังคม ดังนั้นสิ่งที่สามารถหรือเชื่อมโยงปรากฏการณ์เหล่านั้นจำเป็นต้องอาศัยกรอบความคิดที่เหมาะสม ดังเช่นการศึกษาคนจนเมืองในครั้งนี้ ใช้สหวิทยาการที่หลากหลาย เริ่มแรกจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ ในฐานะเป็นผู้กระทำ (Actor) ต่อสิ่งต่าง ๆ บนพื้นฐานของการตีความหมายต่อสิ่งต่าง ๆ ตามแนวคิดพื้นฐานที่ว่า (Blumer, 1969)

1. บุคคลกระทำต่อวัตถุ (Objects) ทั้งทางกายภาพ ทางสังคม และนามธรรมบนพื้นฐานของความหมาย (Meaning) ที่วัตถุเหล่านั้นมีต่อบุคคลไม่ใช่แสดงพฤติกรรมบนพื้นฐานของเงื่อนไขทางจิตวิทยา หรือตามบทบาท และสถานภาพทางสังคมที่มีบรรทัดฐาน (Norms) หรือค่านิยมกำกับอยู่ แต่จริง ๆ แล้วพฤติกรรมของบุคคลแสดงออกตามที่บุคคลนิยาม หรือให้ความหมายต่อวัตถุมากกว่า

2. ความหมายของวัตถุสำหรับบุคคลหนึ่ง ๆ เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ทางสังคมที่ซึ่งบุคคลหนึ่งมีต่อบุคคลอื่น ไม่ใช่ดำรงอยู่ในตัวบุคคล หรือในจิตใจของบุคคลโดย ธรรมชาติมาแต่กำเนิด

3. ความหมายถูกส่งและขยายความผ่านกระบวนการตีความ (Interpretative Process) โดยบุคคลที่มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ไม่ใช่ประยุกต์ใช้ความหมายที่ได้รับจากการปฏิสัมพันธ์อย่าง ง่าย ๆ แต่กลับมีกระบวนการปรับเปลี่ยนขยายความ (Modification) และตีความหมายเพื่อกำกับพฤติกรรมที่แสดงออกไป ดังนั้นพฤติกรรมของบุคคลจึงเป็นพฤติกรรมที่มาจากการวางแผน หรือมีเหตุผลมากกว่า ที่จะสนองตอบต่อสิ่งกระตุ้นโดยมิได้ไตร่ตรองหรือตีความ

ดังนั้นในการศึกษารุ่นนี้ มุ่งเน้นประเด็นการทำความเข้าใจโลกของคนจนเมือง โดยเฉพาะกลุ่มอาชีพผู้เลี้ยงสุกร โลกเหล่านี้จึงเป็นโลกแห่งความหมาย ที่เป็นการสร้างสรรค์ทางสังคม อันเกิดจากกระบวนการนิยามและการตีความหมาย ซึ่งถูกสร้าง เรียนรู้ และถ่ายทอดกระบวนการบ่งชี้ ท่ามกลางการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

จากที่ได้กล่าวข้างต้น ทำให้ทราบว่า กลุ่มตัวอย่างได้มองตนเองว่า เป็นคนจนเมือง บนพื้นฐานการนิยามและตีความหมายสถานการณ์ ซึ่งจะเห็นได้จากคำกล่าวที่ว่า "เราจน และอาชีพก็ไม่มั่นคง" ดังนั้นการตีความหมายบุคคลว่าเป็นใคร จึงเกิดขึ้นภายในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมจากกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization)

3.1 ผู้เลี้ยงสุกร:คนจนเมือง

ความยากจนเป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับสังคม ปัญหาความยากจนมีอยู่ทั่วไปทั้งประเทศเจริญและกำลังพัฒนา ทั้งในเมืองและในชนบท สำหรับเมืองที่มีปัญหาความยากจนที่เรียกว่า แหล่งเสื่อมโทรม หรือสลัม ความยากจนนับวันจะทวีมากขึ้น การศึกษาเรื่องความยากจนในมุมมองของนักเศรษฐศาสตร์ ได้แยกความยากจนเป็น 2 ระดับคือ ความยากจนอย่างสัมบูรณ์ (Absolute Poverty) และความยากจนโดยเปรียบเทียบ (Relative Poverty) ประเด็นการศึกษาความยากจนในที่นี้มุ่งประเด็นการวิเคราะห์ในเชิงเปรียบเทียบว่า ผู้มีอาชีพเลี้ยงสุกรเป็นคนยากจนโดยเปรียบเทียบกับคนส่วนใหญ่ในสังคมในมิติทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

งานศึกษาคนจนเมือง มีการให้นิยามความหมายหลากหลายฐานคิด ไม่ว่าจะเป็นฐานคิดโดยใช้เส้นความยากจน ในรายงานของNanak and Medhi(1998) นิยาม "คนจน"โดยพิจารณาว่า บุคคลนั้นมีรายได้เพียงพอที่จะตอบสนองความต้องการพื้นฐานขั้นต่ำ ด้านการบริโภคสารอาหาร และด้านการอุปโภค เพียงแต่คำนึงถึงปัจจัยความแตกต่างด้านความต้องการสารอาหารในเรื่องของอายุ และเพศ ขนาดของครัวเรือน ราคาอาหาร และสินค้าอุปโภค ภูมิฐานะซึ่งอยู่ในแต่ละภูมิภาค และท้องถิ่นที่ต่างกัน ภายใต้ฐานคิดนี้ ถ้าครอบครัวที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวน้อยกว่าเส้นความยากจนคือ 888 บาทต่อเดือน หรือมีรายได้รวมทั้งครอบครัว (5 คน)น้อยกว่า $888 \times 5 = 4,440$ บาทต่อเดือน ถือว่าครอบครัวนี้ยากจน

ในขณะที่เกณฑ์ความยากจนที่หน่วยงานพัฒนาภาคเอกชน ได้พัฒนาเส้นความยากจนสำหรับคนจนเมืองด้วยการประมาณการคนจนเมือง โดยศึกษาค่าใช้จ่ายที่พออยู่รอดได้สำหรับครอบครัวขนาด 5 คน มีประเด็นสำคัญคือ การเพิ่มระดับรายได้เส้นความยากจนโดยนับเอาระดับรายได้ ซึ่งสามารถจะมีที่อยู่อาศัยราคาถูกเป็นของตัวเองเข้าไปด้วย และแบ่งคนจนเมืองเป็น 3 ระดับคือ

1. คนจนเมืองที่พอมีเงินเท่านั้น คือ ผู้มีรายได้ประมาณ 3,000-4,000 บาท ต่อครอบครัวต่อเดือน
2. มีที่อยู่อาศัยเป็นบ้านเช่า หรือห้องเช่า อยู่ในชุมชนแออัดที่เป็นของตนเอง ที่พออยู่ได้ควรมีรายได้ประมาณ 5,000 บาทต่อครอบครัวต่อเดือน
3. พอจะสามารถซื้อหาที่อยู่อาศัยราคาถูกนอกเมืองที่มีความมั่นคงได้มากขึ้น ควรมีรายได้ประมาณ 6,500 บาทต่อครอบครัวต่อเดือน

ส่วนสำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง (พชม.) ได้ให้ความหมายของคนจนในเมืองว่า คือ บุคคลที่มีรายได้น้อยและอาศัยอยู่ในชุมชนแออัด หรือบุคคลที่มีรายได้น้อยอื่น ๆ ในเมือง เกณฑ์ที่ใช้วัดพิจารณาคคนจนในเมืองของพชม.ประกอบไปด้วย 4 ประการคือ

1. อาชีพ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพไม่มั่นคง ทำงานหนัก ค่าแรงน้อย มักเป็นอาชีพที่ไม่เป็นทางการ
2. รายได้น้อยไม่แน่นอน โดยใช้ฐานการหาค่าใช้จ่ายมาตรฐานต่ำสุดของคนจนในกรุงเทพมหานคร เพื่อหาระดับความยากจน

3. สภาพการอยู่อาศัยทรุดโทรมแออัดไม่ถูกสุขลักษณะ ไม่มั่นคง

4. ได้รับการบริการทางสังคมน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับคนทั่วไป

(ประภาส ปิ่นตบแต่ง , 2541 : 174-178, อ้างถึงในสมพงษ์ พัดบุญ ประภาภัทร นิยม และคณะ, 2529.)

ในปี 2540 จำนวนชุมชนแออัดและประชากรในภาคใต้มีทั้งสิ้น 126 ชุมชนจากจำนวนบ้านเรือน 24,044 หลัง จำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 29,165 ครัวเรือน และประชากรทั้งสิ้น 127,093 คน (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2541 : 180 อ้างถึงในสำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง , 2541)

การมองคนจนเมืองในชุมชนแออัดจากฐานคิดของหน่วยงานภาคเอกชนให้นิยามความจนในด้านความไม่มั่นคงในชีวิต และการไม่ได้รับความเท่าเทียมกันในสังคม ซึ่งจะเป็นการสอดคล้องกับงานศึกษากลุ่มคนเลี้ยงสุกรในชุมชนบ่อนไก่-ท่ายางในครั้งนี้ เพื่อเป็นการนำเสนอภาพชีวิตที่พวกเขาเหล่านั้นดำรงอยู่ และเป็นการเปิดประเด็นให้สังคมได้มองเห็นความเป็นส่วนหนึ่งของสังคมของคนกลุ่มนี้

ความจนในกรณีของผู้เลี้ยงสุกรเป็นคนจนในความหมายที่ขาดแคลน และเป็นความยากจนรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นในเมือง เมื่อต้องเผชิญหน้ากับระบบเศรษฐกิจเงินตรา ในฐานะที่เป็นแรงงานและผู้บริโภค โดยอำนาจซื้อที่เกิดจากรายได้ถดถอยลงตลอดเวลา นอกจากชะตาชีวิตของบุคคลเหล่านี้ถูกนำไปแขวนไว้กับระบบตลาดแล้ว ยังตกอยู่ในสภาพที่เงินจะยังมีความสำคัญในชีวิตของบุคคลเหล่านี้มากขึ้น ดังนั้นปัญหาและความจำเป็นที่ต้องได้รับการแก้ไขจริง ๆ ของคนกลุ่มนี้คือ การปกป้องไม่ให้บุคคลเหล่านั้นตกไปอยู่ในสภาพที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ (อภิชัย พันธเสน , 2544 : 538)

หากจะพิจารณาความจนในแง่รายได้เปรียบเทียบกับเส้นความยากจนในงานของ Nanak and Medhi (1998) แล้ว คนกลุ่มนี้ก็ถือเป็นกลุ่มคนยากจน เพราะผู้เลี้ยงสุกรส่วนใหญ่เป็นหัวหน้าครอบครัวที่รับผิดชอบดูแลค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ของสมาชิกในครอบครัวด้วย มีรายได้เฉลี่ยจากการขายสุกรประมาณ 4,041.66 บาท ต่อเดือน ทำให้คนกลุ่มนี้ต้องดิ้นรนเพื่อหาอาชีพอื่นเป็นอาชีพเสริมด้วย

ข้อมูลสรุปรายได้สุทธิจากการเลี้ยงสุกรของผู้เลี้ยงสุกร

(โดยเฉลี่ย 1 ครัวเรือน เลี้ยง 1 คอก ๆ ละ 10 ตัว)

รายได้จากการขายสุกรโดยเฉลี่ยต่อคอกใช้เวลาในการเลี้ยง 6 เดือน

(1 คอก = 10 ตัว $\times$ 100 กิโลกรัม $\times$ 35 บาท) = 35,000 บาท

หัก รายจ่ายในการเลี้ยงสุกรด้านอาหารสำเร็จรูปที่ใช้ผสมกับเศษอาหาร

400 บาท $\times$ 10 ตัวต่อคอก = 4,000 บาท

ค่าฟืนหุงต้มอาหารให้สุกร 500 บาท $\times$ 6 เดือน = 3,000 บาท

ค่าวัคซีน 15 บาทต่อตัว $\times$ 10 ตัว = 150 บาท

ค่าน้ำมันรถเพื่อเก็บเศษอาหารเลี้ยงสุกร 20 บาทต่อวัน $\times$ 30 วัน $\times$ 6 เดือน = 3,600 บาท

รายรับสุทธิในเวลา 6 เดือน = 24,250 บาท

หรือรายรับสุทธิเฉลี่ยต่อเดือน = 4,041.66 บาท

(รายจ่ายนี้ไม่รวมค่าใช้จ่ายในการทำคอก ซึ่งจ่ายครั้งแรก ประมาณ 1,500-2,000 บาท)

3.2 ความเป็นชายขอบของผู้เลี้ยงสุกร

ในมิติของความเป็นชายขอบ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2545 : 22) อธิบายความหมายของ "คนชายขอบ" ว่า มิได้มีความเป็นชายขอบในแง่ความเป็นภูมิศาสตร์เท่านั้น แต่ความเป็นชายขอบสามารถเกิดขึ้นได้ 2 ทางคือ ความเป็นชายขอบอาจจะเกิดขึ้นจากการถูกกีดกัน ถูกลดอำนาจ หรือถูกบีบขับ ส่วนทิศทางที่สอง ความเป็นชายขอบเกิดขึ้นจากการถูกดึงให้เข้าร่วมในกระบวนการที่มีลักษณะขัดแย้งกันเอง โดยยังเข้าร่วมก็ยิ่งถูกแปลกแยก

สำหรับกรณีคนเลี้ยงสุกรเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในเมืองใหญ่ ความเป็นชายขอบอยู่ที่การเข้ามาสู่เมืองด้วยการเป็นแรงงานที่อยู่นอกระบบ มีวัฒนธรรมเยี่ยงคนชั้นกลาง แต่ภาวะความเป็นอยู่ต่ำกว่า และการเข้าถึงทรัพยากรที่รัฐจัดสรรให้ไม่เท่าเทียมกับกลุ่มอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ในเมือง ขาดความมั่นคงในที่อยู่อาศัย การมีงานทำที่มีรายได้ดี และการให้บุตรมีการศึกษาในสถานศึกษาที่ต้องการ เป็นความด้อยโอกาสที่ถูกเบียดขับจากการพัฒนาเมืองแบบรวมศูนย์ ที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคม และภายใต้ความเป็นชายขอบนี้อาจกล่าวได้ว่า คนเหล่านี้คือ ขั้วตรงข้ามของความเป็นเมือง ที่ถูกมองว่าเป็นอาชีพที่สกปรกและเปรอะเปื้อน ผู้เลี้ยงสุกรจึงเป็นกลุ่มคนที่อยู่นอกระบบและนอกสายตาของสังคม

3.3 คนเลี้ยงสุกรกับการทำให้เมืองน่าอยู่

นครหาดใหญ่เป็นเมืองธุรกิจการท่องเที่ยว และศูนย์กลางธุรกิจของภาคใต้ มีประชาชนหลังไหลเข้ามาเพื่อการประกอบอาชีพ ศึกษาเล่าเรียนและท่องเที่ยวในเมืองหาดใหญ่ จากรายงานการศึกษาของโครงการพัฒนาเมืองหลักปี 2537 ได้มีการประมาณการผู้ที่เข้ามาเยี่ยมเยียนนครหาดใหญ่ ในปี 2545 เป็นจำนวนถึง 12,830 คนต่อวัน ปัญหาหลักของนครหาดใหญ่คือ ปัญหาปริมาณขยะที่นับวันจะเพิ่มปริมาณมากขึ้น จากข้อมูลของส่วนช่างสุขาภิบาล เทศบาลนครหาดใหญ่ ได้ทำการศึกษาปริมาณมูลฝอยในเดือนมิถุนายน 2543 พบว่า มูลฝอยที่เข้าสู่พื้นที่ฝังกลบของเทศบาลมีปริมาณโดยเฉลี่ยวันละ 227.92 ตัน ในจำนวนนี้เป็นมูลฝอยที่เป็นเศษอาหาร เศษผัก และผลไม้ คิดเป็นร้อยละ 37.94 หรือ 86.47 ตันต่อวัน ขณะที่กลุ่มผู้เลี้ยงสุกรของชุมชนบ่อนไก่-ท่ายางเก็บเศษอาหาร ผัก และผลไม้ เพื่อใช้เป็นอาหารในการเลี้ยงสุกรมีปริมาณการเก็บต่อวันเป็นจำนวน 4,800 ลิตร หรือประมาณ 4.8 ตันต่อวัน

แม้ว่าขยะจะเป็นสิ่งที่ล้นเกินจากผลผลิตของคนเมืองและไม่เป็นที่ต้องการของสังคม แต่สำหรับคนที่มิอาชีพเลี้ยงสุกรกลับมองว่ามีประโยชน์ การเก็บเศษอาหารจากร้านอาหาร โรงแรม ภัตตาคาร และสถานศึกษา ในมุมมองของคนกลุ่มนี้ถือเป็นการช่วยเหลือสังคมในการกำจัดของเสีย ในขณะที่ขยะเหล่านี้ก็เป็นประโยชน์ในการยังชีพของพวกเขาได้ เพราะเศษผัก เศษอาหารที่ได้ เป็นวัตถุดิบหลักในการเลี้ยงสุกรทุกมื้อ เศษอาหารที่เก็บได้ในแต่ละวันหากผู้เลี้ยงสุกรรายใดเก็บได้มากก็จะมีขายให้กับผู้เลี้ยงสุกรรายอื่นด้วย ในอัตรา 50 บาทต่อเศษอาหาร 200 ลิตร

กระบวนการดิ้นรนของชาวบ้านเพื่อให้ยังชีพในชุมชนเมืองได้โดยลดต้นทุนการผลิตให้ต่ำ หากมองในมุมตรงกันข้ามจะพบว่า การที่ผู้เลี้ยงสุกรช่วยเทศบาลในการลดปริมาณขยะทั้ง ๆ ที่สภาพปัญหานี้ภาครัฐดูจะไม่มีความตั้งใจที่จะแก้ไขให้หมดไป ในแง่สังคมถือว่าคนกลุ่มนี้ได้ทำหน้าที่ในการลดปัญหาสิ่งแวดล้อม และลดปัญหาสังคมอื่น ๆ ลงไปด้วย เพราะการเก็บเศษอาหารมาเลี้ยงสุกรเป็นสัมมาชีพ

3.4 ชีวิตของผู้เลี้ยงสุกร

ในการประกอบอาชีพเลี้ยงสุกร ทุกคนจำเป็นจะต้องมีพาหนะเป็นรถจักรยานยนต์พ่วงข้างเพื่อบรรทุกเศษอาหารลงไปถึงน้ำมันขนาด 200 ลิตร ปริมาณอาหารที่เก็บ นอกจากขึ้นกับปริมาณสุกรที่เลี้ยงแล้วยังขึ้นกับปริมาณเศษอาหารในร้านอาหารแต่ละวัน ทำให้ต้องจัดเก็บจากร้านอาหารหลายร้าน

อุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับการเตรียมอาหารให้สุกรคือ ฟืน ถังน้ำมันขนาด 200 ลิตร จำนวน 2 ใบ เพื่อใช้หุงต้มอาหารสำหรับ 2 มื้อ คือต้มอาหารในมือเย็น เพื่อให้อาหารสุกรในมือเย็น และมือเช้าวันรุ่งขึ้น โดยการเตรียมอาหารให้สุกรต้องมีความสะอาดโดยต้องแช่เศษผักที่เก็บมาไว้หนึ่งคืนเพื่อไม่ให้มีสารเคมีตกค้าง

วงจรกิจของคนเลี้ยงสุกรในแต่ละวันใช้เวลาและแรงงานส่วนใหญ่คลุกคลีกับคอกที่เลี้ยง โดยมีตารางชีวิตของผู้เลี้ยงสุกรส่วนใหญ่ดังนี้

- 09.30 น. - 10.30 น. เริ่มให้อาหารสุกรพร้อมทั้งทำความสะอาดสุกรและคอก
- 10.30 น. - 15.00 น. พักผ่อนและทำกิจกรรมของชุมชน
- 15.00 น. - 17.30 น. เก็บเศษอาหาร ผัก และผลไม้ ในเมือง
- 17.30 น. - 18.30 น. ต้มเศษอาหารเพื่อเตรียมให้สุกรในมุ้งเย็นและมุ้งเข้าวันรุ่งขึ้น

การให้อาหารสุกรจะให้วันละ 2 มื้อ คือ ช่วงเช้า และช่วงเย็น จะเห็นได้ว่าตารางชีวิตของผู้เลี้ยงสุกรเป็นลักษณะงานที่ใช้แรงงานอย่างเข้มข้น (Labor Intensive) ตั้งแต่เช้าจรดเย็น "ถึงเวลาหมูต้องกินก็ต้องให้กิน ถึงเวลาเก็บข้าวหมูก็ต้องไปเก็บ" ทำให้พวกเขาไม่มีเวลาที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งในด้านการพักผ่อนหย่อนใจ และการดูแลสุขภาพอนามัยที่เหมาะสม

แบบแผนของผู้เลี้ยงสุกรเป็นการทำงานแบบไม่มีวันหยุด ตัวอย่างเช่นในกรณีลูกสุกรที่ยังกินเศษอาหารไม่ได้ แต่ผู้เลี้ยงสุกรจำเป็นต้องไปเก็บเศษอาหารทุกวัน โดยเศษอาหารที่เก็บนำมาให้กับเพื่อนบ้านที่เลี้ยงโดยได้รับค่าตอบแทนเป็นค่าน้ำมันรถ หรือแม่ในยามที่เกิดอุทกภัยใหญ่เมื่อปลายปี 2543 ของเมืองหาดใหญ่ ผู้เลี้ยงสุกรยังต้องออกไปเก็บเศษอาหารตามร้านอาหารทุกวัน มิได้หยุดทั้ง ๆ ที่เศษอาหารที่เก็บมาต้องนำมาทิ้งเพราะถือเป็นความรับผิดชอบที่จะไม่ให้เศษอาหารเหลือค้างที่ร้านค้า

อย่างไรก็ดี อาชีพเลี้ยงสุกรถือได้ว่าเป็นหลักประกันความมั่นคงให้กับการศึกษาบุตร เป็น "กระปุกออมสิน" ที่เป็นเงินสำรองใช้ในเวลาเปิดภาคเรียนของบุตร "การเลี้ยงหมูเหมือนเก็บเบี้ยไว้ เก็บใส่กระปุก แต่ลงทุนเยอะกว่าจะได้ขาย ทั้งซื้ออาหาร ค่าน้ำมันรถ ทำคอก" ดังนั้นจึงเป็นความจำเป็นที่ผู้เลี้ยงสุกรจะต้องทำงานอื่นควบคู่ไปด้วย เงินทุนหมุนเวียนที่ใช้จ่ายในชีวิตประจำวันจึงได้มาจากการประกอบอาชีพเสริม เช่น การรับจ้างก่อสร้างทั่วไป การขับรถพ่วงรับจ้างส่งของในตลาด ซ่อมมอเตอร์ไซด์รับจ้าง หรือขับรถยนต์รับจ้าง (รถตุ๊ก) เป็นต้น

3.5 ทางดินและทางรอดในการประกอบอาชีพ

จากปัญหาในเชิงโครงสร้างของระบบสังคมทำให้ผู้เลี้ยงสุกรประสบปัญหาในการประกอบอาชีพด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ปัญหาราคาสูกรต่ำกว่าท้องตลาดเนื่องจากเทคนิคในการเลี้ยงที่แตกต่างกันไป เช่น บางรายต้มเศษอาหารและจะมีการให้อาหารสำเร็จรูปผสมกับเศษอาหารเมื่อสุกรใกล้อ้วน เพื่อเพิ่มกลิ่นและรสชาติทำให้สุกรกินอาหารได้มากขึ้น บางรายเลี้ยงโดยผสมกากถั่วเหลือง หรือกากมะพร้าว เพื่อเพิ่มน้ำหนัก ทำให้มีข้อเสียคือ สุกรมีเนื้อส่วนที่เป็นมันมากกว่าเนื้อแดง การเลี้ยงสุกรในฟาร์มขนาดใหญ่แบบอุตสาหกรรมมีผลทำให้เนื้อสุกรมีเนื้อแดงเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคมากกว่าสุกรที่เลี้ยงในฟาร์มเล็กพอค้าที่มารับซื้อสุกรจากชุมชน จึงให้

ราคาต่ำกว่าราคาของสุกรที่เลี้ยงในฟาร์มขนาดใหญ่แบบอุตสาหกรรม แม้ว่าเนื้อสุกรที่เลี้ยงโดยเศษอาหารจะปลอดภัยก็ตาม

การแก้ไขปัญหาในเรื่องดังกล่าวนี้ผู้เลี้ยงสุกรด้วยตนเองมีการเรียนรู้เทคนิคการเลี้ยง เพื่อให้สุกรที่ตนเองเลี้ยงมีราคาดีที่สุด

2. ปัญหาพ่อค้าคนกลางเป็นผู้มีอำนาจในการกำหนดราคา เนื่องจากสายพันธุ์ที่เลี้ยงเป็นสุกรลูกผสม ผู้เลี้ยงสุกรในชุมชนไม่สามารถซื้อสุกรสายพันธุ์แท้ซึ่งมีราคาสูง ทำให้สุกรมีคุณภาพที่ต่ำกว่าสุกรสายพันธุ์แท้ที่เลี้ยงในฟาร์มขนาดใหญ่แบบอุตสาหกรรม จึงทำให้พ่อค้ารับซื้อสุกรเหล่านี้ให้ราคาต่ำกว่าราคาของสุกรที่เลี้ยงในฟาร์ม

การแก้ปัญหาดูเหมือนจะเป็นทางตันสำหรับผู้เลี้ยง เนื่องจากขาดอำนาจซื้อ เพราะสุกรสายพันธุ์แท้มีราคาสูง และไม่มีหน่วยงานของรัฐมาช่วยเหลือ

3. ปัญหาการไม่มีปัจจัยการผลิตหรือกรรมสิทธิ์ครอบครองในที่ดินเป็นของตนเอง ทำให้เสียโอกาสที่จะมีผู้มาลงทุนให้ทั้งในด้านสายพันธุ์ และอาหารสุกร

ถึงแม้ว่าปัจจุบันชุมชนได้มีการรวมกลุ่มกับเครือข่ายสลัม 4 ภาค เพื่อยื่นข้อเสนอกว่าเช่าที่ดินที่อาศัยในปัจจุบันต่อการรถไฟไปแล้วก็ตาม แต่ก็ยังไม่มีข้อสรุปว่าชุมชนจะได้รับการให้เช่าหรือไม่ ทำให้มีความไม่แน่นอนในกรรมสิทธิ์ในที่ดิน

4. ปัญหาราคายาที่ป้องกันหรือรักษาโรคของสุกรมีราคาสูงและไม่มีสัตวแพทย์ หรือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาดูแลให้ความรู้

การแก้ปัญหาโดยติดต่อสัตวแพทย์เป็นการส่วนตัว เพื่อให้การรักษาสุกร แต่กระนั้นก็ติดราคาที่ต้องจ่ายก็ยังมีราคาสูง เมื่อเปรียบเทียบกับราคาตลาด

5. ปัญหาการขาดแคลนเงินทุนหมุนเวียน อันเนื่องมาจาก ระยะเวลาในการเลี้ยงสุกรต้องใช้เวลานานต่ำประมาณ 6 เดือน จึงจะขายได้

ทางออกของปัญหาในข้อนี้คือ การกู้จากกลุ่มออมทรัพย์ และกู้ธนาคารในอัตราร้อยละ 20 ต่อเดือน

3.6 การดำรงอยู่

กลุ่มผู้เลี้ยงสุกรสามารถดำรงตนเองอยู่ได้ในอาชีพเป็นเพราะ สภาพพื้นที่ที่เลี้ยงอยู่บริเวณชายขอบที่ห่างไกลจากแหล่งที่อยู่อาศัยของเมือง ทำให้มีปัญหาน้อยในเรื่องกลิ่นของสิ่งปฏิกูลที่ไปรบกวนผู้อื่น เนื่องจากคนในชุมชนเองเกิดความเคยชินสำหรับกลิ่นนี้ จึงกลายเป็นเรื่องปกติ อีกประการหนึ่ง พื้นที่ที่เลี้ยงสุกรไม่ต้องจ่ายค่าเช่า และไม่มีข้อบังคับในการปล่อยสิ่งปฏิกูล ทำให้ทุกครัวเรือนที่เลี้ยงสุกรปล่อยมูลสัตว์ในบริเวณพื้นที่คอกที่เลี้ยง สภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของชุมชนจึงเต็มไปด้วยซากมูลสัตว์ ทั้งที่ย่อยสลายและไม่ย่อยสลายเป็นแหล่งเพาะเชื้อโรคทำให้เกิดสภาพน้ำขัง เสีย และส่งกลิ่นเหม็น อย่างไรก็ตาม คนในชุมชนที่ประกอบอาชีพอื่นยอมรับสภาพดังกล่าว เนื่องจากถือได้ว่าเป็นวิถีชีวิตของแต่ละอาชีพ เพื่อให้สามารถดำรงตนเองให้มีชีวิตอยู่

รอด และความมั่งคั่งทางภาพ (Status) ที่ใกล้เคียงกัน คือมีอาชีพที่ต้องหาเช้ากินค่ำ ทำให้ทุกคนอยู่อย่างเกือบลอด และเห็นอกเห็นใจกัน ถือเป็นทุนทางสังคม ซึ่งมีความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิ (Primary Relationship) ที่ยังมีความสนิทสนมคุ้นเคย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และยืนอยู่บนพื้นฐานความมีน้ำใจต่อกัน ตัวอย่างเช่น กิจกรรมพัฒนาความสะอาดในชุมชน การจัดเวรยามดูแลความปลอดภัย หรือการที่เพื่อนบ้านช่วยชีวิตสุกรเมื่อคราวเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ในอำเภอนาดใหญ่ เมื่อปี 2543 เป็นต้น

นอกจากนี้การดำรงอยู่ของอาชีพนี้เกิดจากรู้สึกเป็นอิสระในการทำงาน ไม่มีใครบังคับ แม้ว่าชีวิตประจำวันจะต้องคลุกคลีกับกิจกรรมในการเลี้ยงสุกรแต่เมื่อมีการกิจจำเป็นก็สามารถให้वानเพื่อนร่วมอาชีพเป็นครั้งคราวให้ช่วยดูแลทั้งการเก็บเศษอาหาร และให้อาหารสุกรได้

3.7 ก้าวย่ำอยู่กับที่

อาชีพเดิมของผู้เลี้ยงสุกรประกอบด้วย อาชีพรับจ้างทั่วไป ทำสวนยางพารา แต่เนื่องจากเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจ มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการยังชีพ การอพยพเข้าสู่เมืองเพื่อหางานทำใหม่เป็นความคาดหวังว่าจะมีชีวิตที่ดีกว่าเดิม ทำให้พลัดถิ่นตัวเองมาเลี้ยงสุกร เนื่องจากคำบอกเล่าของเพื่อนบ้าน และญาติสนิท ที่ว่า "อาชีพเลี้ยงหมู จะได้เงินดี" ทำให้กลุ่มคนเหล่านี้พอใจที่จะยึดเป็นอาชีพหลักต่อไป

อย่างไรก็ตามแม้ว่าอาชีพเลี้ยงสุกรจะให้รายได้ที่ดีกว่าอาชีพเดิม แต่บางคนก็ต้องการเปลี่ยนผ่านไปสู่อาชีพใหม่ ซึ่งเป็นเรื่องที่ยาก "เพราะเรามีทางเลือกน้อย ไม่กล้าเสี่ยง ไม่ถนัด จึงต้องยอมรับสภาพทำต่อไป" ประเด็นการขาดทักษะในอาชีพอื่นและการศึกษาที่ต่ำทำให้ขาดความรู้ความชำนาญตามที่ตลาดแรงงานต้องการ และเป็นสิ่งที่ทำให้คนในอาชีพนี้ไม่สามารถก้าวพ้นไปสู่อาชีพอื่นได้

3.8 ปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Interaction) ในบริบทเชิงอาชีพ

วัฒนธรรมในที่นี้คือเรื่องของแบบแผนพฤติกรรมทางสังคม และระบบคุณค่าร่วม(Shared Belief and Value) ของสังคมที่ถูกเรียนรู้ส่งผ่านและถ่ายทอดได้ สิ่งที่ถูกถ่ายทอดมีทั้งสิ่งที่เป็นตัวความคิด อารมณ์ ความรู้สึกที่ผูกอยู่กับการคิด และพฤติกรรมที่แปรความคิดออกมาเป็นการกระทำ วัฒนธรรมจึงมีลักษณะเป็นพลวัต (Social Dynamic) ไม่ได้เป็นภาพนิ่ง ในที่นี้เน้นมองวัฒนธรรมในประเด็นของความคิดที่แปรเปลี่ยนออกมาเป็นการกระทำภายใต้เงื่อนไขและบริบทที่แตกต่างกัน

ในงานศึกษากลุ่มผู้เลี้ยงสุกร ใช้กลไกของการถ่ายทอดวัฒนธรรมมาช่วยในกระบวนการปรับตัวในอาชีพในมิติต่าง ๆ ดังนี้

1. กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการสังเกตและสัมผัสเป็นประสบการณ์ในการเลี้ยงสุกร

กระบวนการเรียนรู้และถอดรหัสความหมาย

หิว	=	ร้อง
เจ็บ	=	นอนซึม
อิม	=	นอนหลับ
ไม่สบาย	=	มีน้ำมูก ไอ ขนพอง ไม่กินอาหาร
บ้าผู้ (เป็นสัตว์)	=	กัดคอก ร้อง คลั่ง ไม่กินอาหาร
หลังเสมอกัน	=	มีเนื้อแดงมาก

นอกจากนี้ยังมีการเรียนรู้ในเรื่องต่อไปนี้เป็นคือ พ่อสุกรที่จะเอามาผสมพันธุ์ต้องเลี้ยงประมาณ 1 ปี สุกรจะตั้งท้องหลังจากผสมพันธุ์จนถึงคลอดใช้เวลา 115 วัน โดยให้ลูกเฉลี่ยในอัตรารอด 8-12 ตัวต่อคอก แม่สุกรจะให้นมลูก 45 วัน เมื่อแยกแม่สุกรจากลูก หลังจากนั้น 15 วัน ก็สามารถผสมพันธุ์ครั้งใหม่ได้ จึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เลี้ยงสุกรจะต้องปรับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสุกร

2. กระบวนการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้เลี้ยงสุกรกับเจ้าของร้านอาหารที่เป็นผู้ให้เศษอาหารเป็นลักษณะการให้เปล่า แต่การเชื่อมความสัมพันธ์ที่ทำให้ผู้เลี้ยงสุกรได้มีเศษอาหารเพื่อเลี้ยงสุกรทุกวัน มีวิธีการต่างตอบแทนในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งที่เป็นเงิน และเป็นสิ่งของ เช่น

- การให้ค่าตอบแทนเศษอาหารที่เก็บจากร้านอาหาร จะจ่ายเป็นเงิน 30 บาทต่อเดือน
 - การให้ค่าตอบแทนเศษอาหารที่เก็บจากสถานศึกษา จะจ่ายเป็นน้ำยาล้างจาน 1 แกลลอนต่อเดือน
 - การให้ค่าตอบแทนเศษอาหารที่เก็บจากร้านขายผักในตลาดจะจ่ายให้เป็นอาหารสด
- ในเทศกาลต่าง ๆ เช่น ไก่ เป็นต้น

3.9 อัตลักษณ์ของผู้เลี้ยงสุกร

ผู้เลี้ยงสุกรมองตนเองว่า อาชีพที่ทำอยู่เป็นอาชีพที่น่ารังเกียจ สกปรก เปราะเปื้อน และมีกลิ่นเหม็น ดังนั้นจึงมีกระบวนการปรับตัวเพื่อให้ดำรงอยู่ในอาชีพนี้ต่อไป โดยมีตารางชีวิตในการทำงานที่เป็นแบบแผนตายตัว เช่น มีภาระต้องเก็บเศษอาหารให้สุกรทุกวัน ไม่สามารถหยุดได้ เพราะมิฉะนั้นแล้วเจ้าของร้านอาหารจะให้ผู้เลี้ยงรายอื่นไปเก็บแทน นอกจากนี้การเก็บเศษอาหารมีช่วงเวลาที่แน่นอน เช่น ในช่วงเย็นต้องเก็บในเวลา 16.00 น. ก่อนที่จะมีผู้เข้ามาใช้บริการร้านอาหาร เพราะผู้ที่เข้ามาใช้บริการจะรังเกียจกลิ่น และสภาพเศษอาหารที่ไม่ชวนมอง และเจ้าของร้านเองก็จะรู้สึกไม่พอใจ ดังเช่นคำพูดที่ผู้เลี้ยงสุกรคนหนึ่งกล่าว "ใครจะกินข้าวลง ถ้าเราไปเก็บข้าวหมูขณะที่เขากิน เพราะทั้งกลิ่นและข้าวหมูที่ไม่ชวนมอง" จึงดูเหมือนว่าผู้เลี้ยงสุกรถูกจำกัดการใช้พื้นที่สาธารณะโดยมีเงื่อนไขเวลาเป็นตัวกำหนด

จะเห็นได้ว่า การมองตนเองเป็นอาชีพที่สกปรก ไม่น่าดู เป็นการเอาบรรทัดฐานของสังคมและวัฒนธรรมที่ยอมรับความสะอาด การมีระเบียบ การอยู่ในเศรษฐกิจเชิงระบบมาเป็นตัววัด ทำให้เกิดการ

แบ่งแยกช่วงชั้นทางสังคม (Social Stratification) ซึ่งเป็นเสมือนข้อตรงข้ามระหว่างคนจนกับคนรวย และความสลับกับความสะอาด

"ถึงแม้อาชีพเราจะเป็นอาชีพที่น่ารังเกียจ แต่เราก็ช่วยเมืองในเรื่องขยะ"

ผู้เลี้ยงสุกรมีความภูมิใจในการทำประโยชน์ให้กับสังคม ในประเด็นของการช่วยเก็บเศษอาหารให้กับเมืองถึงวันละ 4,800 ลิตร นอกจากนี้ยังเห็นว่าอาชีพของตนได้เกื้อกูลคนเมืองในลักษณะที่คนเลี้ยงสุกรช่วยให้เมืองน่าอยู่ในประเด็นของการช่วยกำจัดของเสีย เป็นแหล่งเลี้ยงสุกรเพื่อเป็นอาหารให้กับคนเมือง และเมืองเป็นผู้มีอำนาจซื้อ รวมทั้งการกำหนดราคาสุกร โดยผู้เลี้ยงสุกรไม่มีอำนาจต่อรอง (Negotiated Order) แม้ว่าจะถูกเอารัดเอาเปรียบแต่ผู้เลี้ยงสุกรก็ตกอยู่ในสภาวะยอมจำนน เพราะโอกาสในการก้าวข้ามสู่อาชีพอื่นเป็นไปได้ยาก แม้ว่าอาชีพนี้เป็นอาชีพที่อิสระแต่ในความเป็นจริงยังคงต้องพึ่งสังคมภายนอกค่อนข้างสูง ในด้านเงิน การดำรงชีพทางเศรษฐกิจ และการพึ่งพาค่าคนกลาง ในทัศนคติของกลุ่มผู้เลี้ยงสุกร จึงอยากมีการจัดตั้งเป็น สหกรณ์ เพื่อจะได้ต่อรองราคาได้ เพราะคิดว่าการรวมกลุ่มจะสามารถแก้ไขปัญหาในอาชีพได้

อย่างไรก็ดี การรวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งเป็นสหกรณ์เป็นเพียงแนวคิดเบื้องต้นที่ผู้เลี้ยงสุกรอยากจัดตั้งขึ้นเอง เพียงแต่ยังขาดวิธีการ รูปแบบหรือความรู้ในการจัดตั้ง ที่ทางราชการหรือองค์กรพัฒนาเอกชนสามารถที่จะให้ความช่วยเหลือแก่พวกเขาได้

3.10 กระกระจกสะท้อน (Looking-Glass Self)

ในความมีตัวตนของชุมชนหากมองผ่านแว่นของสังคม การนิยามตีความหมายจากมุมมองทางสังคมต่อชุมชนแออัดยังคงเป็นภาพที่ชุมชนเป็นเสมือนสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ของสังคม ดังสะท้อนแง่คิดที่ว่า

"ก่อนที่ผมเข้ามาอยู่ในชุมชนนี้ ผมมองชุมชนนี้ว่าเป็นแหล่งมั่วสุม มียาเสพติด ลักเล็กขโมยน้อย ไม่น่าอยู่ แต่พอมาอยู่จริงแล้ว มันไม่ใช่อย่างที่คิดไว้ คนที่ซึ่ลัก ขี้ขโมย เป็นคนที่อื่นที่เอาของที่เขาขโมยเข้ามาขายในชุมชน คนในชุมชนเราส่วนใหญ่จนอยู่แล้ว พอเห็นของถูกเขาก็ซื้อ เลยทำให้คนอื่นคิดว่าคนในชุมชนเป็นคนขโมยด้วย" หรือ "ชุมชนนี้ปลอดภัยจากการตรวจสอบ ไกลตำรวจ ปกติไม่ค่อยมีคนแปลกหน้าเข้ามา เพราะว่าที่อยู่แบบนี้ไม่น่าเข้า ไม่น่าผ่าน กลางคืนก็ไม่มีไฟ เป็นที่ไม่น่าสนใจ เป็นที่สังคมรังเกียจ" การมองในประเด็นนี้เป็นวาทกรรมที่ผู้ชมทางสังคมเป็นผู้ตีตรา (Labeling) ให้กับชุมชน ในขณะที่อัตลักษณ์ของชุมชนมองว่า สาธารณะไม่ได้ให้พื้นที่ทางสังคมแก่กลุ่มตน สะท้อนจากคำพูดที่ว่า "พวกเราต้องการให้เขาเห็นว่าเราอยู่ในสังคมไทยด้วย เขาย่อมมองข้ามเรา เราอยู่ตรงนี้ ไม่ใช่คนด้อยโอกาส แต่โอกาสไม่เปิดให้เราเอง"

"คนที่อื่นไม่ค่อยเข้ามาในนี้ เพราะในชุมชนเราไม่มีอะไร จึงไม่ค่อยเจอคนแปลกหน้า ใครหลงเข้ามาเราจะจำได้ มีแต่อาบังมาขายของเงินผ่อน"

ความเป็นชุมชนที่โดดเดี่ยวส่งผลกระทบทั้งในด้านบวกและด้านลบ ด้านบวกคือเป็นชุมชนที่สงบ มีชีวิตที่ราบเรียบ ไม่พึงพอใจไปตามกระแสบริโภคนิยม ด้านลบคือ ขาดการเหลียวแลจากหน่วยงานภาครัฐ "ดี

เหมือนกัน ที่ถนนไม่ดี ไม่อย่างนั้นรถจะวิ่งเร็ว บ้านเรามีเด็กเยอะเดี๋ยวจะถูกรถชน " เป็นสิ่งที่ชุมชนพลัดความขาดแคลนให้เป็นข้อดี เพื่อเป็นเสมือนกลไกการกลบเกลื่อนและปลอบประโลมในสิ่งที่ตนเองขาด

3.11 วิกฤตน้ำท่วมและผลกระทบต่อผู้เลี้ยงสุกร

ในเดือนพฤศจิกายน 2543 เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ในเขตพื้นที่อำเภอหาดใหญ่ ทำให้น้ำท่วมบ้านเรือนในชุมชน เนื่องจากอยู่ในที่ลุ่ม สำหรับกลุ่มผู้เลี้ยงสุกรได้รับผลกระทบคือ สุกรที่เลี้ยงในคอกและขนย้ายไม่ทัน ทำให้ต้องปล่อยสุกรให้ลอยไปกับน้ำ ส่วนที่ขนย้ายได้ทันก็ใช้วิธีผูกลากขึ้นไปไว้บนรางรถไฟที่เป็นที่สูง โดยเพื่อนบ้านในชุมชนต่างช่วยเหลือกัน

วิธีการแสดงความเป็นเจ้าของสุกรเมื่อสุกรถูกต้อนขึ้นไปรวมอยู่บนรางรถไฟ ทำโดยแต่ละครัวเรือนใช้สีสเปรย์ฉีดพ่นทำสัญลักษณ์บนตัวสุกร และใช้ไม้กั้นบนรางรถไฟเป็นอาณาบริเวณของผู้เลี้ยงแต่ละคน

นอกจากนี้ในช่วงน้ำท่วมแม้ว่าจะมีสุกรที่ลอยไปกับน้ำ แต่ก็มีสุกรจากที่อื่นลอยมาที่ชุมชนเช่นกัน เป็นการทดแทน ซึ่งสุกรที่ต้อนไว้ได้เหล่านี้ผู้เลี้ยงสุกรได้นำมาเลี้ยงต่อในภายหลัง แต่ก็มักจะพบปัญหาสุกรเป็นโรค เช่น โรคเท้าเปื่อย เป็นไข้ การเจริญเติบโตไม่ดี เป็นต้น

ภายหลังจากน้ำลดหนึ่งสัปดาห์ มีหน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชนเข้ามาสำรวจความเสียหาย และต่อมากลางจากนั้น 3 เดือนกลุ่มผู้เลี้ยงสุกร จึงได้รับความช่วยเหลือโดยได้รับแจก ลูกสุกรครัวเรือนละ 3 ตัว พร้อมทั้งอาหารสุกรจำนวน 2 กระสอบ

การที่ภาครัฐเข้ามาให้ความช่วยเหลือชุมชนเป็นเพราะ ผู้นำชุมชนได้เปิดพื้นที่ให้เป็นที่รู้จักของภาครัฐ ก่อนที่จะเกิดวิกฤตอุทกภัย โดยผู้นำชุมชนได้ยื่นหนังสือเรียกร้องต่อทางราชการ เพื่อให้ออกทะเบียนบ้านให้แก่คนในชุมชน เป็นเหตุให้ทางราชการรู้ว่าชุมชนอยู่ เมื่อคราวน้ำท่วมจึงได้เข้ามาสำรวจและให้ความช่วยเหลือชุมชนนี้

ความเดือดร้อนจากภาวะน้ำท่วมในครั้งนี้ ทำให้คนในชุมชนมีการเกื้อกูลกันดังนี้

1. กลุ่มผู้เลี้ยงสุกรตอบแทนเพื่อนบ้านที่ช่วยเหลือในการขนย้ายสุกรหลังจากน้ำลดด้วยการจ่ายค่าตอบแทนเป็นตัวเงิน หรือให้เป็นลูกสุกร โดยผู้เลี้ยงสุกรเป็นผู้เลี้ยงให้จนสุกรโตพร้อมขาย ก็จะนำเงินที่ขายสุกรได้ให้แก่เพื่อนบ้านที่ช่วยเหลือ

2. การช่วยเหลือภายในกลุ่มผู้เลี้ยงสุกรโดยผู้เลี้ยงรายใดที่ได้รับความเดือดร้อนมาก แต่ละครัวเรือนที่เลี้ยงสุกรจะแบ่งลูกสุกรให้ครัวเรือนละ 1 ตัวกับครัวเรือนที่เดือดร้อนนั้น

ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันเองของคนในชุมชน เป็นทุนทางสังคมอันหนึ่งที่ทำให้ความเป็นชุมชนมีความเหนียวแน่น และช่วยบรรเทาภาวะความเดือดร้อน รวมทั้งทำให้ชุมชนพลิกฟื้นจากวิกฤตได้เร็วขึ้น

3.12 ความทุกข์ยากของคนในชุมชน

จากการศึกษาพบว่า คนจนเมืองกลุ่มนี้มีภาวะความทุกข์ยากจากการเป็นคนขายของอยู่ในประเด็นใหญ่ ๆ ดังนี้

1. ความยากไร้สิทธิในเรื่องของที่อยู่อาศัย เนื่องจากการบุกรุกที่ดินของการรถไฟแห่งประเทศไทย และอยู่ระหว่างการดำเนินการขอเช่าอย่างเป็นทางการ จึงยังไม่มีความแน่ชัดว่าการรถไฟฯ จะให้เช่าหรือไม่ มีผลทำให้ต้องพ่วงทะเบียนบ้านกับเพื่อนหรือญาติที่อยู่ในเมือง จากการผลักดันของกลุ่มออมทรัพย์ทำให้ปัจจุบันมีครัวเรือนที่ได้รับทะเบียนบ้านชั่วคราวแล้วจำนวน 55 หลังคาเรือน การที่ไม่มีทะเบียนบ้านทำให้ขาดสิทธิทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น หรือระดับชาติและการไม่มีทะเบียนบ้านที่ถาวรยิ่งทำให้ชุมชนนี้ไม่ได้รับการเหลียวแล เพราะไม่มีผลประโยชน์ในการเป็นฐานเสียงใด ๆ ให้กับกลุ่มการเมือง

อนึ่ง การผลักดันในเรื่องที่อยู่อาศัย ชาวชุมชนไม่มีความมั่นใจว่าจะได้รับการอนุมัติให้เช่า ที่ดินอย่างเป็นทางการ เนื่องจากที่ดินที่อาศัยอยู่ในปัจจุบันเป็นที่ที่การรถไฟฯ ยังไม่มีแผนการใช้ประโยชน์ การอนุมัติให้เช่าที่ดินหมายถึง การที่ภาครัฐจะต้องเข้ามาจัดสรรงบประมาณในการจัดการผังชุมชนในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านสาธารณูปโภค ที่อยู่อาศัยและสวัสดิการ ซึ่งชาวชุมชนมองว่าเป็นการเพิ่มภาระให้ภาครัฐและคงมีความเป็นไปได้ยากในการได้รับสิทธิการเช่า

2. ความยากไร้ในสิทธิการเข้าถึงการใช้สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่ไม่เท่าเทียมกับกลุ่มอื่นในสังคม เช่น การใช้ไฟฟ้าที่ต้องพ่วงสิทธิการใช้กับบ้านที่มีสิทธิ ทำให้ต้องจ่ายค่าไฟฟ้าในอัตราที่สูงกว่าปกติ และการไม่มีระบบน้ำประปาใช้ในชุมชน ดังนั้น คนในชุมชนต้องใช้น้ำอุปโภคจากการขุดบ่อบาดาล และซื้อน้ำเพื่อการบริโภค ส่วนโครงสร้างพื้นฐานอื่นอยู่ในสภาพที่ไม่ได้รับการดูแล เช่น ถนนเป็นดินลูกรัง ซึ่งทำให้เป็นฝุ่นในฤดูแล้งและเป็นโคลนในฤดูฝน และไม่มีโทรศัพท์สาธารณะ เพื่อใช้ในการติดต่อสื่อสาร

3. ความยากไร้โอกาสในเรื่องสิทธิการศึกษาของบุตร จากการที่คนในชุมชนไม่ได้ถือครองกรรมสิทธิในที่ดินอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ทำให้ต้องพ่วงทะเบียนบ้านกับญาติหรือเพื่อนซึ่งอยู่นอกเขตเมือง ทำให้บุตรที่อยู่ในวัยเรียนถูกตัดโอกาสในการเข้าเรียนในโรงเรียนในเขตเมืองที่ใกล้เคียงกับชุมชน มีเด็กเพียงส่วนน้อยที่ได้เข้าเรียนในโรงเรียนในเขตเมืองที่ใกล้ชุมชนเพราะ ผู้ปกครองสามารถฝากชื่อพ่วงไว้ในทะเบียนบ้านของเพื่อนหรือญาติที่อยู่ในเมืองได้

4. ความยากไร้ในทรัพย์สินเงินทอง โดยการสังเกตจากสภาพบ้านเรือนที่ปลูกสร้าง โดยใช้วัสดุที่เหลือใช้ และการไม่มีเงินออมเพื่อใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียน ทำให้การใช้จ่ายในยามฉุกเฉินของสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์จะอาศัยการกู้ยืมจากกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ บางรายมีการกู้เงินนอกระบบซึ่งมีอัตราดอกเบี้ยที่สูงกว่าปกติ

5. ปัญหามลพิษทั้งในด้านอากาศ ชยะ น้ำ และเสียง เนื่องจากการเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้เขตรางรถไฟในรัศมี 20-40 เมตร ในระหว่างรถไฟสัญจรผ่านไปมา ชุมชนจะได้ยินเสียงหวูดรถไฟที่ดัง ซึ่งในแต่ละวันจะมีรถไฟผ่านหลายขบวน ทำให้ชุมชนขนานนามเสียงรถไฟว่าเป็น “นาฬิกาปลุกของชุมชน” ในขณะเดียวกัน มลพิษทางด้านอากาศ ชยะ และน้ำ เกิดขึ้นจากการเลี้ยงสุกรที่ปล่อยมูลสัตว์ในบริเวณที่เลี้ยงลงสู่ทางระบาย

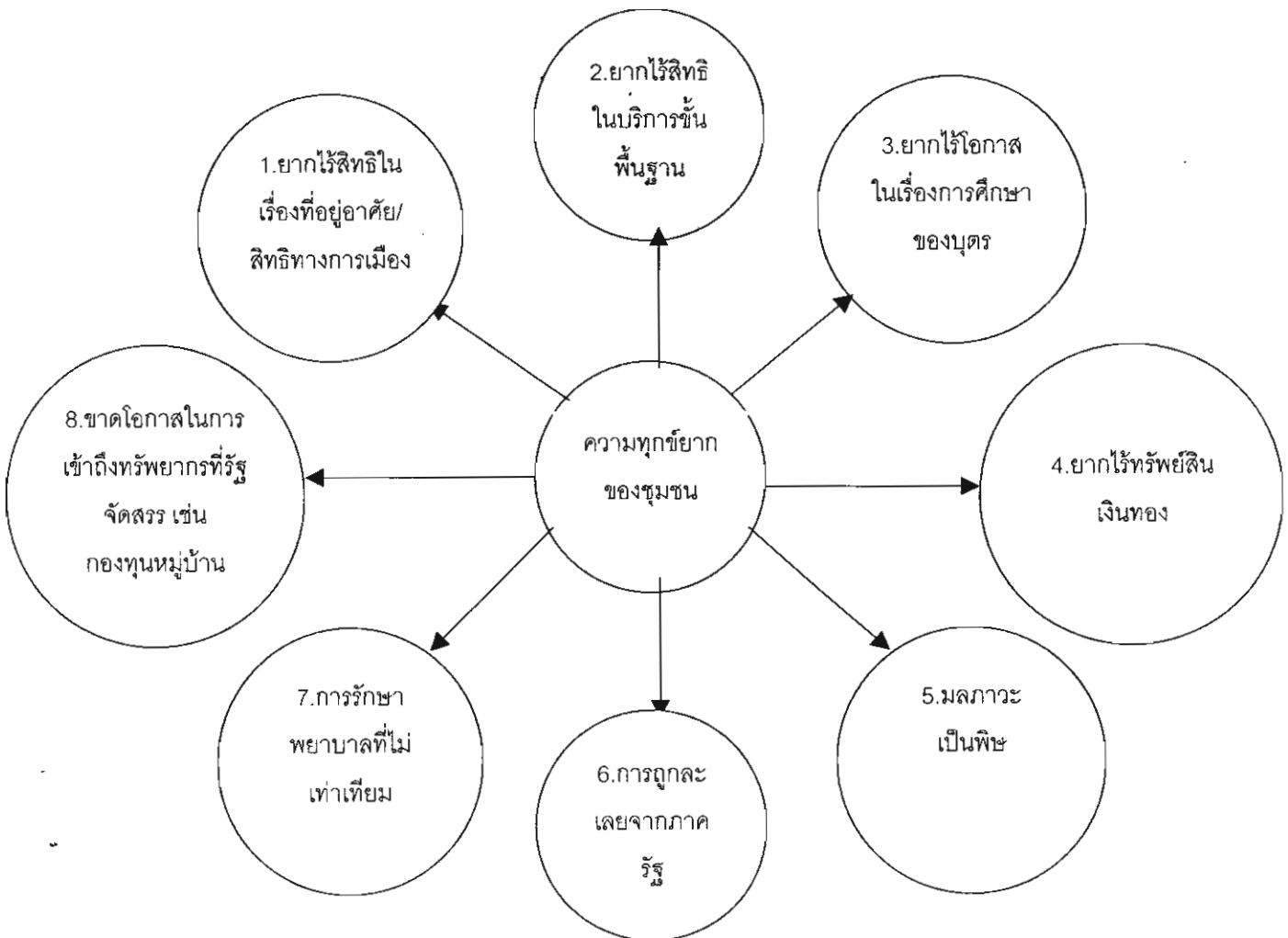
น้ำสาธารณะ เกิดการตื้นเขินและสะสมของมูลสัตว์ ทำให้เกิดกลิ่นของมูลสัตว์ที่คนในชุมชนสุดดมจนเป็นความเคยชิน ในขณะที่น้ำที่ท่วมขังและไม่สามารถระบายได้ในชุมชน ทำให้เกิดขยะที่เน่าเหม็นเป็นแหล่งเพาะเชื้อโรคและน้ำเสีย ซึ่งเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้คนในชุมชนไม่บริโภคจากแหล่งน้ำได้ดิน

6. การถูกละเลยจากหน่วยงานของรัฐ เช่น เขตองค์การบริหารส่วนตำบล สาธารณสุข ปศุสัตว์ ฯลฯ เนื่องจากการเป็นชุมชนชายขอบที่อยู่ชายตะเข็บระหว่างเขตเทศบาลนครหาดใหญ่กับองค์การบริหารส่วนตำบลคลองสียะห์ ทำให้ไม่มีหน่วยงานที่เข้ามารับผิดชอบอย่างชัดเจน อีกทั้งการที่เป็นชุมชนที่ไม่มีสิทธิในที่อยู่อาศัยอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ทำให้ภาพของการได้รับความช่วยเหลือในเรื่องต่าง ๆ เป็นเรื่องที่ทางการไม่ได้บรรจุไว้ในแผนงาน

7. สวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลที่ไม่เท่าเทียมกันในการรักษา คนในชุมชนส่วนใหญ่ใช้บริการรักษาพยาบาลโดยบัตร 30 บาท แต่เห็นว่าการให้บริการสำหรับบัตรประเภทนี้มีคุณภาพการบริการที่ไม่ดี เพราะจะได้รับการตรวจแต่ไม่ได้รับการจ่ายยาและเสียเวลามากในการเข้ารับการรักษา ชาวชุมชนส่วนใหญ่เห็นว่าการใช้บริการจากบัตรสุขภาพที่จ่ายเป็นรายปีๆละ 500 บาท เป็นรูปแบบการให้บริการที่ดีกว่า และบริการที่ได้รับจากสถานีนามัยชุมชนสะดวก และรวดเร็วกว่า แต่ในด้านคุณภาพการรักษายังเห็นว่าโรงพยาบาลขนาดใหญ่ดีกว่าสถานีนามัยชุมชน

8. การขาดโอกาสในการได้รับการจัดสรรเงินกองทุนพัฒนาชุมชนเมือง เนื่องจากเป็นชุมชนที่ไม่ได้รับการขึ้นทะเบียนรองรับจากเทศบาล โครงสร้างการจัดสรรสวัสดิการในลักษณะที่ใช้ระบบสายการบังคับบัญชาของทางราชการเช่นนี้ เป็นโครงสร้างที่ไม่ยืดหยุ่น ทำให้ชุมชนที่มีความพร้อมในการพัฒนาแต่อยู่นอกระบบของทางราชการ ขาดโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรที่รัฐจัดสรรให้

แผนภาพสรุปความทุกข์ยากของชุมชน

บทที่ 4

สรุปและข้อเสนอแนะ

การกระทำทางสังคมของกลุ่มผู้เลี้ยงสุกรกับกลุ่มอื่น เป็นการกระทำในขณะที่มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น หรือเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆ ดังนั้นวิถีชีวิตของเขาเหล่านั้นจำเป็นต้องประกอบไปด้วยกระบวนการต่อเนื่องกับการประสานกิจกรรมต่าง ๆ ของสมาชิกในสังคมเข้าด้วยกัน กิจกรรมอันต่อเนื่องที่สลับซับซ้อนนี้เองที่สร้างและแสดงโครงสร้างขึ้นมา ซึ่งนั่นหมายถึง ความสัมพันธ์ทางสังคมที่กำหนดรูปแบบสังคม และแนวปฏิบัติที่เป็นไปได้ โดยมีหน้าที่เพื่อรักษาระบบทั้งหมดให้คงอยู่ได้อย่างดี

อนึ่งการจัดสวัสดิการที่จำเป็นให้กับคนจนที่ขาดแคลน จากแนวคิดเศรษฐศาสตร์ชีวิตจริง ซึ่งผู้นำทางความคิดของนักเศรษฐศาสตร์ในกลุ่มนี้คือ พอล เอคินส์ (Paul Ekins) และแมนเฟรด แมกซ์นีฟ (Manfred Max-Neef) ได้เน้นความสัมพันธ์อย่างมีดุลยภาพทุกด้าน การวิเคราะห์ของเศรษฐศาสตร์แนวนี้จะเน้นการศึกษาระบบเศรษฐกิจที่เป็นจริงทั้งหมด ซึ่งประกอบด้วย ตลาด ครัวเรือน และประชาสังคม ในขณะที่เศรษฐศาสตร์กระแสหลักจะให้ความสนใจเฉพาะเศรษฐกิจระบบตลาดและภาครัฐ ไม่ให้ความสนใจต่อครัวเรือน และประชาสังคมเท่าที่ควร

การศึกษาทฤษฎีพัฒนาของเศรษฐศาสตร์ชีวิตจริงนั้น เป็นการพิจารณาทุกสิ่งด้านไปพร้อมกัน คือ ทุนกายภาพ ทุนมนุษย์ ทุนสังคม และทุนสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้จุดเด่นของทฤษฎีนี้คือ การพิจารณาว่าการสร้างอรรถประโยชน์ หรือสวัสดิการให้แก่มนุษย์ไม่จำเป็นต้องเกิดจากการบริโภค (Having) เสมอไป อาจเกิดจากการอยู่และช่วยให้สิ่งแวดล้อมดีขึ้น (Being) หรือจากการกระทำโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกิดจากการทำงานเพื่อการผลิต (Doing) ซึ่งไม่จำเป็นต้องมีผลในทางลบในแง่ของสวัสดิการเสมอไป เพราะงานอาจจะเป็นงานที่สร้างสรรค์ได้ หรือการช่วยเหลือ ร่วมมือกับผู้อื่นในสังคม (Relating) ก็อาจจะสร้างอรรถประโยชน์ได้ (อภิชาติ พันธเสน , 2544 : 527-536)

ในขณะที่โมฮันดาส คานธี (Mohandas Gandhi , 1968 : P.303) มีความเห็นว่าเศรษฐศาสตร์จะมีประโยชน์ก็ต่อเมื่อช่วยเพิ่มสวัสดิการให้แก่สังคม ซึ่งหมายถึงระบบเศรษฐกิจสามารถจัดหาความจำเป็นพื้นฐานให้ได้สำหรับทุกคน ในลักษณะที่ให้ความสำคัญกับคุณค่าที่สูงส่งของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ดังนั้น งานศึกษาชีวิตคนเลี้ยงสุกรเพื่อเป้าหมายในการมีชีวิตที่ดี (Well-being) จึงมิได้ขึ้นอยู่กับบริโภคนิยมเพียงอย่างเดียว แต่ยังหมายรวมถึงการมีสภาพแวดล้อมที่ดี และการมีสัมพันธอันดีในสังคมที่จะทำให้ชีวิตมีความสุขได้ จากแนวคิดของทั้งสำนักเศรษฐศาสตร์ชีวิตจริง และคานธี เป็นเครื่องบ่งชี้ของการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของมนุษย์ ดังนั้นการจัดสวัสดิการขั้นต่ำเพื่อให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้เลี้ยงสุกรได้ดำรงอยู่ในสังคมและมีความเท่าเทียม จึงต้องอาศัยภาครัฐในการเข้ามาจัด สวัสดิการต่าง ๆ ในขั้นพื้นฐานให้กับคนเหล่านี้

4.1 ข้อเสนอแนะ

สำหรับการศึกษานี้แบ่งเป็น 2 แนวทางคือ

แนวทางที่หนึ่ง การช่วยเหลือในรูปสวัสดิการที่รัฐต้องจัดหาให้กับชุมชน เนื่องจากเป็นเรื่องของปัญหาเชิงโครงสร้าง และการลงทุนในสินค้าสาธารณะ (Public Goods) ที่ต้องใช้เงินทุนสูง ดังนั้นสิ่งที่ป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องจัดสวัสดิการให้กับกลุ่มผู้เลี้ยงสุกรและคนในชุมชนคือ

1. การไว้สิทธิของคนในชุมชนนั้น ภาครัฐควรทบทวนบทบาทในเรื่อง การปรับโครงสร้างของการใช้ทรัพยากรให้มีความเป็นธรรม โดยเฉพาะในเรื่องการจัดสรรที่ดินทำกินที่ถือเป็นปัจจัยการผลิตหลักของกลุ่มอาชีพเลี้ยงสุกร

2. ด้านโครงสร้างพื้นฐาน รัฐควรจัดระบบรองรับและให้โอกาสในการเข้าถึงการใช้บริการอย่างเท่าเทียม เช่นการจัดสาธารณูปโภคด้านไฟฟ้า ถนนและน้ำประปา

3. การให้บริการทางด้านสุขภาพอนามัย ภาครัฐควรให้ความเอาใจใส่ และเข้ามาดูแลในเรื่องบริการสาธารณสุขอย่างทั่วถึง เช่น การดูแลสุขภาพอนามัยของเด็กในชุมชน

4. การให้บริการทางการศึกษาแก่กลุ่มเด็กที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัดในเมือง ภาครัฐควรเปิดโอกาสให้เด็กเหล่านี้ได้เข้าเรียนในเขตพื้นที่ที่เด็กอาศัยอยู่ เนื่องจากกฎเกณฑ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเอื้อเฉพาะคนเพียงบางกลุ่มเท่านั้น ทำให้คนจนเมืองถูกเบียดขับและไร้โอกาส ในการเข้าเรียนในโรงเรียนที่ต้องการ ดังนั้น ควรจะได้มีการทบทวนกฎระเบียบที่เป็นอยู่ให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษา พุทธศักราช 2542

5. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานปศุสัตว์ ควรให้ความรู้และให้คำปรึกษาด้านวิชาการแก่ผู้เลี้ยงสุกร เป็นต้น

6. ระบบการจัดสรรสวัสดิการต่าง ๆ ของภาครัฐ เช่น การจัดสรรเงินกองทุนพัฒนาชุมชนเมือง ควรมีความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงทางสังคม รูปแบบการจัดสรรที่ใช้ระบบการจัดสรรให้กับชุมชนที่จดทะเบียนกับทางราชการเป็นโครงสร้างที่ไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ ในความเจริญของเมืองทำให้เกิดชุมชนแออัดเพิ่มขึ้นที่ภาครัฐดูแลอย่างไม่ทั่วถึง ดังนั้น การจัดสรรสวัสดิการควรเปิดโอกาสให้กับกลุ่มเหล่านี้เพื่อจะได้เข้าถึงทรัพยากรที่รัฐจัดสรรให้ได้อย่างเท่าเทียม

แนวทางที่สอง การช่วยเหลือของภาครัฐในรูปแบบการให้ความรู้ ทักษะ กับคนในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนได้ใช้ศักยภาพที่มีอยู่ เพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ของตนเองให้มีความยั่งยืน และลดภาระการพึ่งพาจากภาครัฐ รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองให้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี รูปแบบความเป็นไปได้ที่รัฐจะเข้าไปช่วยเหลือโดยใช้กลไกความร่วมมือจากคนในชุมชน เพื่อสนองตอบต่อตามความต้องการของชุมชนคือ

1. การที่ภาครัฐให้ความรู้และร่วมมือกับชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนให้ถูกสุขลักษณะ โดยให้มีคูระบายน้ำที่ไม่ทำให้น้ำขังและเป็นที่เพาะแหล่งเชื้อโรค

2. การปรับภูมิทัศน์ของชุมชนให้น่าอยู่ เช่น การมีพื้นที่สาธารณะเพื่อใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจและทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน

3. การจัดอาชีพเสริมที่สอดคล้องกับฐานการผลิตและศักยภาพของชุมชน เช่น การแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารจากเนื้อสุกรเพื่อเป็นรายได้เสริม โดยการสร้างระบบผลิตและตลาดรองรับให้กับชุมชน เพื่อเป็นการลดการพึ่งพาเศรษฐกิจจากภายนอกและเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การเพิ่มศักยภาพมีความเป็นไปได้ของชุมชน เนื่องจากพื้นที่พื้นฐานชุมชนมีความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ (Comparative Advantage) ทั้งในด้านการส่งเสริมประสบการณ์ และผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นความสามารถในการผลิตและเลี้ยงสุกรที่ก่อให้เกิดความชำนาญเฉพาะ (Specialization) มาแล้วระดับหนึ่งซึ่งถือเป็นทุนทรัพยากรบุคคลที่มีความพร้อม ดังนั้นการให้โอกาสในการพัฒนาจะทำให้ชุมชนพึ่งพิงตนเองได้ในอนาคต

4. การจัดการด้านสิ่งแวดล้อม ด้วยการนำมูลสัตว์ในชุมชนไปใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่นการให้การอบรมในการทำปุ๋ยชีวภาพ เพื่อใช้เป็นแหล่งพลังงานในชุมชน

5. การให้โอกาสชุมชนและผู้นำได้มีส่วนร่วมตัดสินใจในการวางแผนพัฒนาชุมชน โดยสะท้อนแง่คิดจากการนิยามและตีความสถานการณ์ปัญหาจากคนใน เพื่อให้การกำหนดแผนพัฒนาได้แก้ไขปัญหาที่แท้จริง ตรงตามความต้องการของชุมชน

4.2 งานศึกษาในขั้นต่อไป

ประเด็นในการศึกษาที่น่าสนใจในงานศึกษาต่อไปคือ การศึกษาถึงพัฒนาการของกระบวนการต่อสู้ของคนในชุมชนเพื่อเรียกร้องสิทธิในที่อยู่อาศัย และขบวนการขับเคลื่อนต่าง ๆ ที่ก่อรูปเป็นเครือข่ายที่มีพลังอำนาจต่อรองกับภาครัฐ รวมทั้งพลวัตของกลุ่มที่มีต่อสังคมในมิติต่าง ๆ ส่วนความต้องการของชุมชนเพื่อต้องการให้ภูมิทัศน์ของชุมชนน่าอยู่ ควรจะได้มีการศึกษาหา รูปแบบในรูปองค์รวมที่เหมาะสมทั้งทางด้านการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะการจัดการกับมูลสัตว์เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในรูปพลังงานทดแทนในด้านการสร้างอาชีพควรมีการศึกษาถึงการพัฒนาศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่เพื่อสร้างโอกาสในการที่ชุมชนจะได้ใช้ปัจจัยการผลิตที่มีอยู่เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชน เช่น การแปรรูปเนื้อสุกรในรูปแบบต่าง ๆ

นอกจากนี้ความหลากหลายของกลุ่มอาชีพในชุมชนที่ "หาเช้ากินค่ำ" ก็เป็นประเด็นที่น่าจะทำการศึกษาเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงภาพชีวิตและการอยู่รอดของ "คนจนเมือง" ในอาชีพต่าง ๆ ทั้งนี้ เพื่อให้สังคมได้มองคนจนอย่างเข้าใจและมีเมตตาจิตมากกว่าการมองความจนว่าเป็นเรื่องของชะตากรรม

4.3 ข้อจำกัดในการศึกษา

1. ในการศึกษาครั้งนี้ได้ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยอาศัยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งจำเป็นต้องเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดเล็ก และมีความปลอดภัยในการเข้าถึงข้อมูลได้ใน

ระดับหนึ่ง ดังนั้นข้อมูลที่ได้เป็นเพียงกรณีตัวอย่างหนึ่งที่จะมีความแตกต่างจากกลุ่มตัวอย่างอื่นในกรณีเดียวกันได้บ้าง

2. ความจำกัดของเวลาที่ทำการศึกษา ทำให้ช่วงเวลาที่สัมภาษณ์ต้องเป็นเวลาที่ผู้เลี้ยงสุกรว่างเว้นจากภารกิจการเลี้ยง และให้อาหารสุกรแล้วเท่านั้น

3. ความเป็นคนนอก ทำให้ข้อมูลเมื่อแรกเข้าชุมชน ยังเป็นข้อมูลห้องรับแขก ผู้ศึกษาเป็นเพียงผู้แปลกหน้า ที่เข้าไปศึกษาในชุมชน การเข้าถึงในระยะแรกจึงไม่สามารถเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างได้ จำเป็นจะต้องทำความรู้จักกับภาพรวมของชุมชน และใช้ช่วงเวลาในระยะหลังเมื่อทำความรู้จักและคุ้นเคยกับชุมชนแล้ว จึงจะศึกษากรณีตัวอย่างในเชิงลึกได้

4.4 หน้าที่แอบแฝง (Latent Function) ในงานศึกษา

ความเป็นกันเองและการให้ความร่วมมืออย่างดีจากคนในชุมชน เมื่อได้ทำความคุ้นเคย ทำให้สัมผัสได้ถึงความมีน้ำใจและความเป็นมิตรที่คนในชุมชนได้หยิบยื่นให้ ในขณะเดียวกันการได้สัมผัสถึงความเป็นอยู่ในสภาพที่ขาดแคลนของคนในชุมชน เป็นการได้รับรู้แง่มุมในชีวิตของกลุ่มคนเหล่านี้ที่สังคมไม่ได้ให้พื้นที่ทางสังคมแก่เขา และยังเบียดขับให้คนเหล่านี้เป็นคนขายขอบของสังคมที่แม้แต่ภาครัฐเองยังไม่ใส่ใจดูแล แม้ว่าคนเหล่านี้จะเป็นทรัพยากรที่มีศักยภาพของสังคมก็ตาม

งานศึกษากาตสนามจึงเป็นความพยายามที่จะทำความเข้าใจและนำเสนอภาพชีวิตของคนเลี้ยงสุกรในมิติต่าง ๆ ทั้งวิถีคิด วิธีการดำรงอยู่ ความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นเสมือนหนึ่งการบันทึกเรื่องราวที่แสดงควมมีตัวตนและจุดยืนของคนเหล่านี้ เพื่อเป็นการเปิดพื้นที่ของเขาเหล่านั้นให้เป็นที่ประจักษ์ทางสังคม

4.5 บทส่งท้าย

งานศึกษาครั้งนี้ได้มุ่งการศึกษาถึงวิถีชีวิตของกลุ่มอาชีพเลี้ยงสุกร เนื่องจากกลุ่มอาชีพนี้แม้จะเป็นกลุ่มย่อยที่อยู่ในชุมชน (ครัวเรือนที่เลี้ยงสุกรคิดเป็นประมาณ 1 ใน 4 ของครัวเรือนทั้งหมดในชุมชน) แต่เป็นกลุ่มหลักที่ทำให้ภาพรวมของชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่ไม่ถูกสุขลักษณะและถือเป็นปัญหาใหญ่ของชุมชน นอกจากนี้ การอพยพเข้ามาของกลุ่มอาชีพเลี้ยงสุกรก็ถูกกำหนดอาณาเขตไว้อย่างชัดเจนให้อยู่ชายขอบเมืองเท่านั้น ด้วยเหตุผลว่าอาชีพที่ทำเป็นงานที่สกปรก ส่วนการดำรงอยู่ของอาชีพเหล่านี้ตั้งอยู่บนเงื่อนไขของความเป็นเมืองธุรกิจและเมืองท่องเที่ยวของอำเภอหาดใหญ่ ทำให้เกิดผู้ประกอบการร้านอาหารเป็นจำนวนมาก และผลจากการบริโภคที่ล้นเกินของคนเมือง กลับกลายเป็นข้อดีที่หล่อเลี้ยงให้อาชีพเลี้ยงสุกรดำรงอยู่ได้ การเกื้อกูลของคนในอาชีพนี้กับเมือง จึงดูเหมือนว่าเมืองได้หล่อเลี้ยงคนกลุ่มนี้ทางด้านวัตถุดิบในการผลิตสุกร ส่วนคนกลุ่มนี้ก็ทำหน้าที่ในฐานะผู้ผลิตเนื้อสุกร เพื่อเป็นแหล่งอาหารเลี้ยงประชากรเมืองเช่นกัน

ผิดกันตรงที่วิถีของความเป็นคนเมืองกับผู้เลี้ยงสุกร มีมิติของข้าวที่ตรงกันข้ามระหว่างความร่ำรวยและความยากจนเป็นเส้นแบ่งไว้อย่างชัดเจน

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ, “1999 จุดเปลี่ยนแห่งยุคสมัย”, บริษัทเอดิสันเพรสโปรดักส์, 2542
- คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่., “แนวความคิดพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม”, นพบุรุษการพิมพ์, 2543
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ(บรรณาธิการ), “คนจนไทยในภาวะวิกฤต”, บริษัท เอดิสันเพรสโปรดักส์, 2541
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ(บรรณาธิการ), “สวัสดิการโดยภาคชุมชน (๑) กลุ่มออมทรัพย์”, บริษัทเอดิสันเพรสโปรดักส์, 2544.
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง, “คนจนเมืองในทศวรรษ 2530”, ในคนจนไทยในภาวะวิกฤต, 2541
- ปรีดา เฉลิมเม่า กอนันตกุล (บรรณาธิการ), “ชีวิตชายขอบ: ตัวตนกับความหมาย”, บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน). 2545
- วิทยากร เชียงกุล (บรรณาธิการ)... “ชุมชนทางออกไท”, ฉบับที่ 6 ปีที่ 1 สิงหาคม - กันยายน 2544.
- ศูนย์วิชาการที่อยู่อาศัย การเคหะแห่งชาติ และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, “รายงานการสำรวจข้อมูลที่อยู่อาศัยผู้มีรายได้น้อยในเมือง พ.ศ.2543”, 2543
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์, “สังคมวิทยา ปัญหาสังคม”, สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2542.
- อมรา พงศาพิชญ์, “ความหลากหลายทางวัฒนธรรม กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม”, สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์, 2542.
- อภิชัย พันธเสน, “พุทธเศรษฐศาสตร์”, สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2544
- อานันท์ กาญจนพันธุ์, “กรอบความคิดทฤษฎี”, เอกสารประกอบการประชุม 27-29 มีนาคม, 2545.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์, “มองข้ามวัฒนธรรมสู่การเรียนรู้ที่ชายขอบสังคมไทย”, ใน “คนใน”, ประสพการณ์ภาคสนามของนักมานุษยวิทยาไทย. โอ.เอส. พริ้นท์เฮาส์, 2545
- Blumer, Herbert 1969, “Symbolic Interactionism : Perspective and Method”, Englewood Cliffs, N.J, Prentice - Hall.
- Gandhi, Mahatma.1968, “An Autobiography”, London : Asia Pub. House. .
- Medhi Krongkaew and Nanak Kakwani 1998, “Poverty in Thailand : Defining , Measuring and Analyzing”, Working Paper No.4 ,Development Evaluation Division , NESDB.